

Vzdělání jako východisko ze sociálního vyloučení

Alena Dvořáková

Bakalářská práce
2010

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

akademický rok: 2009/2010

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Alena DVOŘÁKOVÁ**

Studijní program: **B 7507 Specializace v pedagogice**

Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Vzdělání jako východisko ze sociálního vyloučení**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.

**Vymezení pojmů a teoretických východisek z oblasti sociálních služeb, sociálně-
patologických jevů u dětí a mládeže, sociálního poradenství a sociálního vyloučení.**

Příprava metodiky výzkumné části.

Realizace kvalitativního výzkumu, pomocí techniky rozhovoru.

Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.

Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

HENDL, Jan. Kvalitativní výzkum: Základní teorie, metody a aplikace. 2. vyd. Praha: Portál, 2008. 408 s. ISBN 978-80-7367-485-4.

MATOUŠEK, O. – KOLÁČKOVÁ, J. – KODYMOVÁ, P. Sociální práce v praxi. 1. vyd. Praha: Portál, 2005. 352 s. ISBN 80-7367-002-X.

MATOUŠEK, Oldřich a kol. Metody a řízení sociální práce. 2. vyd. Praha: Portál, 2008. 384 s. ISBN 978-80-7367-502-8.

ŠTÍPEK, Jaroslav. Sociální příčiny poruch chování obtížně vychovatelné mládeže. 1. vyd. Praha: SNP, 1987. 96 s. 14-137-87.

WIEDEMANN, Andreas. "Komm mit uns das Grenzland aufbauen!": Ansiedlung und neue Strukturen in den ehemaligen Sudetengebieten 1945-1952. 1. vyd. Essen: Klartext Verlag, 2007. 482 s. ISBN 978-3-89861-734-5.

Vedoucí bakalářské práce:

Ing. Mgr. Leona Hozová

Ústav pedagogických věd

Datum zadání bakalářské práce:

21. ledna 2010

Termín odevzdání bakalářské práce:

7. května 2010

Ve Zlíně dne 21. ledna 2010

prof. PhDr. Vlastimil Švec, CSc.
děkan

Mgr. Soňa Vávrová, Ph.D.
vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci – nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Ve Zlíně 26.2.2010

.....
Du-a Průšek

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevdělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlédnutí veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užitje-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užit či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlíží k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Bakalářská práce se zabývá tématem mládeže ve městě Teplice v severních Čechách, která po základní škole ukončuje vzdělávací proces, případně předčasně odchází ze středoškolského vzdělávání a do tohoto procesu se již nevrací. Předpokladem je, že si tímto činem mládež uzavírá cestu ke kvalitnímu a smysluplnému životu – následkem může být až sociální vyloučení. Výzkum byl realizován jako vzorový pro účely Salesiánského střediska Štěpána Trochty – dům dětí a mládeže v Teplicích a měl by se stát základním kamenem pro výzkumy další, které by více ozřejmily, jak dále směřovat sociální práci s touto mládeží a jak tuto mládež úspěšně motivovat k návratu do školy, případně k jiným přijatelným řešením. Teoretická část práce je zaměřena na vysvětlení stěžejních pojmů a shrnutí závěrů některých českých a zahraničních výzkumů, studií či analýz. Praktická část práce představuje vlastní výzkum uvedeného problému, jeho cíle, otázky, metodologii a interpretaci výsledků.

Klíčová slova: mládež, vzdělání, střední školství, předčasné odchody ze středoškolského vzdělávání, sociálně znevýhodněné prostředí, sociální vyloučení, Romové, sociální práce.

ABSTRACT

The bachelor thesis deals with youth in the town of Teplice in northern Bohemia, which, after closing an elementary school education process, possibly prematurely leaving the secondary education and they do not come back to the education. The assumption is they close the way to quality and meaningful life – and at the end can be due of a social exclusion. The research was conducted as a model for the Salesian Center Stephen Trochta - Children and Youth in Teplice and should become the cornerstone for further studies that would highlighted how to direct a social work with the youth and how to motivate youth to successfully return to school, or other acceptable option. The theoretical section is focused on explanation of the key concepts and summarises the conclusions of some Czech and foreign research, study or analysis. The practical part presents the problem of its own research, aims, questions, methodology and interpretation of results.

Keywords: Youth, education, secondary education, early departures of secondary education, socially disadvantaged environment, social exclusion, Roma, social work.

Poděkování:

Děkuji Ing. et Mgr. Leoně Hozové za odborné vedení mé bakalářské práce a cenné rady. Děkuji za spolupráci paní Peggy Lippstreu z výzkumného a vývojového institutu Apfe e.V. při Evangelické vysoké škole v Drážďanech (EHS) za pomoc při získávání a studiu zahraniční odborné literatury. Děkuji též všem, kdo se mnou spolupracovali při výzkumu a konečném pročitání práce a v neposlední řadě patří mé poděkování také těm, kteří na mne celou dobu mysleli a všemožně mě při práci podporovali.

Čestné prohlášení:

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

Motto:

„Ve chvíli, kdy rozdíly v dosaženém vzdělání mezi skupinami jsou vnímány jako důsledek nerovných šancí způsobených něčím jiným než zájmem, schopnostmi a vůlí studovat (rasa, náboženství, pohlaví, sociální původ), jde o problém dotýkající se samé podstaty sociální spravedlnosti a sociální soudržnosti společnosti.“

(Petr Matějů a Jana Straková, z úvodu knihy (Ne)rovné šance na vzdělání, Praha, 2006)

OBSAH

ÚVOD	10
I TEORETICKÁ ČÁST	12
1 VYMEZENÍ POJMŮ	13
1.1 VZDĚLÁNÍ.....	13
1.2 SOCIÁLNÍ VYLOUČENÍ	15
1.3 ROMOVÉ.....	17
1.4 MLADISTVÍ	18
1.5 „DROPOUTS“ – „SCHULABBRECHER“ – ‚NESTUDUJÍCÍ MLÁDEŽ‘	19
2 SOUČASNÝ STAV VÝZKUMU PROBLÉMU NESTUDUJÍCÍ MLÁDEŽE A TEORETICKÝ ZÁKLAD PRÁCE	21
2.1 KDE A U KOHO VZNIKÁ PROBLÉM PŘEDČASNÝCH ODCHODŮ	26
2.2 PŘÍČINY PROBLÉMU.....	26
2.3 NÁSLEDKY	27
2.3.1 Sociální rovina	27
2.3.2 Psychická rovina	28
2.4 MOŽNOSTI ŘEŠENÍ – PREVENCE A INTERVENCE.....	28
2.5 SHRNUÍ	30
II PRAKTICKÁ ČÁST	32
3 POPIS FENOMÉNU V SEVERNÍCH ČECHÁCH	33
3.1 PODHOUBÍ PŘEDČASNÝCH ODCHODŮ V ÚSTECKÉM KRAJI.....	33
3.1.1 Okres a město Teplice.....	35
3.1.2 Malý historický exkurz na území severních Čech	36
3.1.2.1 Romská historie a souvislost s předčasnými odchody.....	38
4 VLASTNÍ VÝZKUM	40
4.1 CÍL VÝZKUMU A VÝZKUMNÉ OTÁZKY	40
4.2 DRUH VÝZKUMU A DESIGN	40
4.3 KVALITA VÝZKUMU	41
4.4 ETIKA VÝZKUMU.....	41
4.5 VÝBĚR VZORKU	42
4.5.1 Skupina A – mladiství	43
4.5.2 Skupina B – experti.....	43
4.5.3 Skupina C – rodiče mladistvých.....	44
4.6 METODY ZÍSKÁNÍ DAT	44
4.6.1 Tvorba dotazníku: skupina A – mladiství.....	45
4.6.2 Tvorba dotazníku: skupina B – experti.....	46

4.7	METODY VYHODNOCENÍ ZÍSKANÝCH DAT	46
4.7.1	Skupina A – mladiství	47
4.7.2	Skupina B – experti.....	47
4.8	KATEGORIZACE.....	47
4.8.1	Kategoriální systém.....	48
4.9	CHARAKTERISTIKA RESPONDENTŮ A SITUACE PŘI ROZHOVORECH.....	48
4.9.1	Profil respondenta č. 1 - Poradce pro volbu povolání a IPS, ÚP (R1)	48
4.9.2	Profil respondenta č. 2 – Mladistvý (R2)	49
4.9.3	Profil respondenta č. 3 – Výchovný poradce na SŠ (R3).....	49
4.9.4	Profil respondenta č. 4 – Ředitel Salesiánského střediska (R4).....	50
4.10	VYHODNOCENÍ.....	50
4.10.1	Typologie ‚nestudující mládeže‘	50
4.10.1.1	Rodina, prostředí, přátelé, škola	50
4.10.2	Příčiny problému	53
4.10.3	Následky problému	57
4.10.4	Možnosti řešení problému	58
4.10.4.1	Preventivní opatření	58
4.10.4.2	Intervenční opatření	61
4.10.5	Souvislosti s etnickým původem.....	62
4.10.6	Shrnutí.....	64
	ZÁVĚR	66
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	67
	SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK.....	71
	SEZNAM OBRÁZKŮ	73
	SEZNAM TABULEK	74
	SEZNAM PŘÍLOH	75

ÚVOD

Skutečnost, že vzdělání je jednou z nejdůležitějších hodnot v lidském životě, si člověk uvědomí až v okamžiku, kdy je konfrontován s osudy lidí, kteří, ať už dobrovolně či nedobrovolně, odešli ze své vzdělávací dráhy a velmi si tím zkomplikovali život.

Téma mé bakalářské práce se začalo vyvíjet přibližně před rokem, kdy jsem se rozhodla odejít z rodné Moravy do severních Čech a pracovat tam v Salesiánském středisku Štěpána Trochty v Teplicích s dětmi a mládeží. Teprve zde v přímé práci s návštěvníky střediska i v kontaktu s místními lidmi člověk začíná chápat, jak velmi se na tomto kraji podepsaly historické události minulého století. Mám na mysli především situaci po 2. světové válce, kdy bylo z pohraničních částí naší republiky násilně vystěhováno téměř veškeré původní německé obyvatelstvo a toto území osídlili přistěhovalci z různých koutů našeho tehdejšího československého státu i jiných zemí. Následný nástup komunistů a jejich nešetné budování těžkého průmyslu (zvláště v severních Čechách) se podepsali nejen na tváři místní krajiny, ale také na složení současného obyvatelstva, především ve smyslu nízké vzdělanostní úrovně a s tím úzce souvisejících nemalých problémů.

V okamžiku, kdy člověk vidí situaci mladých lidí, kteří nadobro odešli ze vzdělávání, nutně se pak musí ptát proč tomu tak je? Proč mladí lidé odcházejí ze středního školství? Jaké to má pro ně následky? A jak vlastně lze tomuto fenoménu předcházet, nebo jak jej vůbec řešit? Kdo a jak může v nastalé situaci pomoci? Jak se k tomu staví stát, případně různé instituce? A má tento problém nějakou souvislost s etnickým původem jeho nositelů? To jsou otázky, které se tato bakalářská práce pokouší zodpovědět nejen pomocí studia a shrnutí výsledků různých předchozích českých i zahraničních výzkumů, analýz či studií, ale především také pomocí vlastního kvalitativního výzkumu, v němž byli metodou polostrukturovaných rozhovorů dotazováni tři experti na tuto problematiku a jeden mladistvý. Hlavním cílem výzkumu je tedy především zjistit příčiny, následky a možnosti řešení problému.

V teoretické části této práce si budeme definovat několik základních pojmů a s nimi související témata z oblasti vzdělání, sociálního vyloučení, mladistvých a Romů. Druhá kapitola se bude zabývat současným stavem výzkumu, který následně vytvoří teoretický základ této práce. Představíme si zde a shrneme závěry několika významných českých

výzkumů, které zkoumaly předčasné odchody mladistvých ze vzdělávání a neopomeneme srovnání s výběrem některých zahraničních studií.

V praktické části ve třetí kapitole si pomocí statistických údajů popíšeme Ústecký kraj a město Teplice s krátkým historickým exkurzem do minulosti a také nahlédneme do související problematiky romského etnika v této oblasti. V poslední čtvrté kapitole se budeme již naplno věnovat vlastnímu výzkumu, jeho cílům, použitým metodám, analýze uskutečněných rozhovorů, interpretacím a závěrům z výsledků.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 VYMEZENÍ POJMŮ

1.1 Vzdělání

Co to pro člověka znamená ‚mít vzdělání‘ si většina z nás uvědomí až ve chvíli, kdy má možnost získané vědomosti uplatnit. Každý z nás se také jistě dostal do situace, kdy si řekl, že se měl na základní, střední nebo jiné škole víc učit. V těchto souvislostech si člověk velmi rychle uvědomí, jak je vzdělání pro jeho život důležité a jak někdy až příliš samozřejmě tuto skutečnost bereme a neuvědomujeme si, že někteří lidé nemají stejné šance dosáhnout odpovídajícího vzdělání, aby se mohli úspěšně uplatnit ve společnosti, ať už se to děje z jakýchkoli důvodů. Proto se v této úvodní kapitole podíváme vzdělání trochu na zoubek.

Pojem vzdělání lze chápat v několika různých rovinách. „*Jedná se o proces, při němž dochází k získávání poznatků, schopností a vědomostí.*“¹ Toto pojetí by však bylo samo o sobě velmi chudé. Domnívám se, že pojem vzdělání zahrnuje daleko širší souvislosti.

Často se jedná o proces celoživotní, jehož výsledek formují jiné dva zcela související procesy, a sice výchova a vzdělávání. Ať už k tomu dochází v instituci rodiny jako primárního subjektu nebo následně ve školských a případně dalších institucích, člověk přitom nutně nabývá kulturního a sociálního kapitálu, nutně dochází k socializaci jedince.

Na tomto místě je vhodné zdůraznit důležitost některých **funkcí vzdělání**:

- **preventivní funkce** (vzdělání jako nástroj pro získání zaměstnání – zajištění životní existence a sociálního postavení, vzdělání jako nástroj pro integraci jedince do společnosti)
- **socializační funkce** (formování člověka ve společenskou bytost, utváření hodnotové orientace)

¹ SIMONOVÁ, Natalie. *Co vlastně znamená „vzdělání“ aneb stejně mu nikdo neunikne* [online]. Sociologický ústav AV ČR. [cit. 2010-04-17]. Dostupné z URL <<http://www.socioweb.cz/index.php?disp=teorie&shw=235&lst=105/>>.

- **ekonomická funkce** (člověk získáním určitého vzdělání získává schopnosti k vykonávání určité práce – získává kvalifikaci)
- **sociálně-kulturní funkce** (formování osobnosti člověka pro hlubší hodnoty - duchovní, mravní a společenské, rozvíjí např. toleranci, spolupráci, úctu k druhým)²

Škola v procesu vzdělání plní všechny tyto funkce, avšak vyzdvihla bych především funkci socializační, která v jedinci podporuje „*společenskou integraci, která formuje způsoby komunikace a umožňuje úzký kontakt mezi příslušníky různých společenských skupin*“.³

Vzdělání občanů České republiky zajišťuje vzdělávací politika státu, která si klade za cíl „*zabezpečit rozvoj poznávací a duchovní kapacity populace, jejího poznatkového a dovednostního fondu a zabezpečit i rozvíjet morálně hodnotové orientace lidí*“.⁴ Tato politika státu je zakotvena v zákoně č. 561/2004, Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), v platném znění a ve znění pozdějších předpisů, který také mimo jiné „*stanoví podmínky, za nichž se vzdělávání a výchova uskutečňuje*“.⁵

Schéma vzdělávacího systému ČR⁶ velice názorně ukazuje, jak a v jakých rovinách je vzdělávání u nás realizováno. Základní školní docházka trvá devět let a je jako jediná ze vzdělávacích úrovní povinná. Pro účely této bakalářské práce a s ohledem na cílovou skupinu mládeže 15-18 let, se ovšem zaměříme na středoškolské (nebo také vyšší

² KREBS, Vojtěch. *Sociální politika*. 4. vyd. Praha: ASPI, a.s., 2007. 504 s. ISBN 978-80-7357-276-1. s. 414-419.

³ MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003. 288 s. ISBN 80-7178-549-0. s. 237.

⁴ KREBS (2007). s. 420.

⁵ PARLAMENT ČR. *Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon)* [online]. Praha [cit. 2010-04-19]. Dostupné z URL: <[http://www.zakonycr.cz/seznamy/561-2004-Sb-zakon-o-predskolnim-zakladnim-strednim-vyssim-odbornem-a-jinem-vzdelavani-\(skolsky-zakon\).html](http://www.zakonycr.cz/seznamy/561-2004-Sb-zakon-o-predskolnim-zakladnim-strednim-vyssim-odbornem-a-jinem-vzdelavani-(skolsky-zakon).html)>.

⁶ viz Příloha P I - Schéma vzdělávacího systému ČR – školní rok 2009/2010.

sekundární) vzdělávání. Především si ukážeme, jaké jednotlivé úrovně středních škol u nás existují a jak jsou kategorizovány podle klasifikace kmenových oborů vzdělávání (KKOV). „Školský zákon člení střední vzdělávání podle dosahovaných stupňů vzdělání poměrně zevrubně do tří kategorií: střední vzdělání, střední vzdělání s výučním listem a střední vzdělání s maturitní zkouškou.“⁷ Kategorizace KKOV však naproti tomu umožňuje orientovat se ve středoškolských oborech poměrně přesně:

- **praktické školy (kategorie C)** – jednoleté nebo dvouleté obory
- **učební SOU (kategorie E, H)** – střední vzdělání s výučním listem (dvou a tříleté obory), zahrnuje též žáky s neukončeným základním vzděláním – obory učilišť (U) a žáky odborných učilišť (OU).
- **studijní SOU (kategorie L)** – střední vzdělání s maturitní zkouškou
- **nematuritní SOŠ (kategorie J)** – střední vzdělání s vysvědčením o závěrečné zkoušce (dříve žáci tzv. rodinných škol, dnes žáci oborů speciálních škol)
- **maturitní SOŠ (kategorie M)** – střední vzdělání s maturitní zkouškou (čtyřleté obory)
- **gymnázium (kategorie K)** – střední vzdělání s maturitní zkouškou (všeobecný studijní program)⁸
- **vyšší odborné vzdělání VOŠ a konzervatoře (kategorie N)** – vyšší střední vzdělání zakončené maturitou nebo absolutoriem

1.2 Sociální vyloučení

Problematika sociálního vyloučení je velmi diskutované téma nejen v naší republice, ale v Evropě a ve všech vyspělých zemích vůbec. Evropská unie dokonce vyhlásila rok 2010 za Evropský rok boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení a vyzývá nás k tomu, abychom

⁷ MATĚJŮ, Petr – STRAKOVÁ, Jana, et al. *(Ne)rovné šance na vzdělání: vzdělanostní nerovnosti v České republice*. 1. vyd. Praha: Academia, 2006. 411 s. ISBN 80-200-1400-4. s. 251

⁸ tamtéž, s. 252.

nebyli lhostejní k lidem, kteří se ocitli v nezáviděníhodné situaci a aktivně „*usilovali o solidaritu, sociální spravedlnost a větší sociální začlenění.*“⁹

Co to ale znamená, když je někdo sociálně vyloučený? „*Fakticky to znamená život v chudobě, bez účasti na trhu práce (u mladých lidí bez účasti na systematickém vzdělávání), bez přiměřeného bydlení, bez dostatečného příjmu, obvykle v izolaci či v malé skupině podobně deprivovaných lidí pohybujících se na okraji společnosti. Sociální vyloučení zahrnuje nejen ekonomickou, ale i sociální, politickou a kulturní perspektivu.*“¹⁰

Do situace sociálně vyloučeného se může člověk dostat buď sám, nebo bez vlastního přičinění souhrou životních okolností. Jednou, z mého pohledu velmi nespravedlivou, situací může být také, že se člověk rovnou narodí do **sociokulturně znevýhodněného prostředí**. Pak už jako dítě přebírá od rodiny vzorce chování a jednání, které mu v budoucnu rozhodně život neusnadní. Pro účely školského zákona je v §16 odstavec 4 definován pojem **sociální znevýhodnění** jako:

- „a) *rodinné prostředí s nízkým sociálně kulturním postavením, ohrožení sociálně patologickými jevy,*
- b) *nařízená ústavní výchova nebo uložená ochranná výchova, nebo*
- c) *postavení azylanta, osoby požívající doplňkové ochrany a účastníka řízení o udělení mezinárodní ochrany na území České republiky podle zvláštního právního předpisu.*“¹¹

⁹ EVROPSKÁ KOMISE pro zaměstnanost, sociální věci a rovné příležitosti. *Evropský rok boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení* [online]. Brusel. [cit. 2010-04-20]. Dostupné z URL: <<http://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=cs&catId=637>>.

¹⁰ MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003. 288 s. ISBN 80-7178-549-0. s. 217.

¹¹ PARLAMENT ČR. *Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon)* [online]. Praha [cit. 2010-04-19]. Dostupné z URL: <[http://www.zakonycr.cz/seznamy/561-2004-Sb-zakon-o-predskolnim-zakladnim-strednim-vyssim-odbornem-a-jinem-vzdelavani-\(skolsky-zakon\).html](http://www.zakonycr.cz/seznamy/561-2004-Sb-zakon-o-predskolnim-zakladnim-strednim-vyssim-odbornem-a-jinem-vzdelavani-(skolsky-zakon).html)>.

Sociálním vyloučením jsou tedy především nerovné šance v podílení se na společenském životě a nedostatek příležitostí k běžnému začlenění do normálně fungující společnosti. Dochází ke ztrátě sociálního místa.¹²

Jednou z hlavních příčin sociálního vyloučení je také dlouhodobá nezaměstnanost. S ní „se vytrácí smysl života, dochází k omezení sociálních kontaktů s přáteli a spolupracovníky, nastává postupný rozklad integrity osobnosti. Vytrácejí se aktivity, které byly pravidelnou součástí denního pracovního rytmu člověka.“¹³ A právě ztrátou sociálních kontaktů a toho, že se člověk aktivně nezapojuje do dění ve společnosti a izoluje se, dochází k jeho sociálnímu vyloučení. Přitom sociálně vyloučený si sám tuto skutečnost možná vůbec neuvědomuje.

Jednou ze skupin, které se dostávají do sociálního vyloučení, jsou Romové.

1.3 Romové

Na otázku, kdo jsou Romové, neexistuje jednoduchá a už vůbec ne jednoznačná odpověď. Většina autorů a někdy i sami Romové uvádí, že Romem je ten, kdo se jím sám prohlásí a také ten, kdo je většinou společností za Roma považován. Romové jsou největší národnostní menšinou u nás. Přesný počet Romů není znám, protože jediným zdrojem informací je sčítání lidu. Pokud někdo svůj původ záměrně neuvede, nelze výsledky sčítání považovat za relevantní. Romové jsou typičtí udržováním tradičních velkých patriarchálních rodin.

Romové byli po staletí v Evropě pronásledováni, proto se nelze divit dnešnímu přístupu majoritní společnosti, která zdělila po svých předcích negativní vnímání Romů a většinu z nich vylučuje někam na okraj. V důsledku toho také Romové tímto dlouhotrvajícím nepřijetím velmi trpí a většina jejich problémů je způsobena právě reakcemi nepřijímajícího okolí. Dochází k jejich sociálnímu vylučování. Oproti jiným sociálně

¹² NAVRÁTIL, Pavel. *Romové v české společnosti: jak se nám spolu žije a jaké má naše soužití vyhlídky*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003. 224 s. ISBN 80-7178-741-8. s. 59.

¹³ BUCHTOVÁ, Božena et al. *Nezaměstnanost: psychologický, ekonomický a sociální problém*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing a.s., 2002. 240 s. ISBN 80-247-9006-8. s. 76.

vyločeným lidem si však Rom nese s sebou životem ještě jedno obrovské břemeno, které mu na záda uvalila majorita – totiž břemeno etnické odlišnosti. Nejvíce se to asi projevuje při hledání práce. Barva kůže uchazeče o zaměstnání může totiž sehrávat značnou roli v přijetí či nepřijetí na požadované místo.

1.4 Mladiství

Mladistvý je podle § 2 zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže „*ten, kdo v době spáchání provinění dovršil patnáctý rok a nepřekročil osmnáctý rok svého věku.*“¹⁴

Tato skupina mladistvých ve věku 15 až 18 let je také cílovou skupinou mé bakalářské práce. Ve vývojové psychologii je tento věk také označován jako období adolescence. Je to období, kdy se jedinec pomalu připravuje na dospělost a závazky s ní spojené. Hlavním úkolem mladistvého je v tomto období především příprava na vhodné povolání, tedy volba a studium vhodné školy (tedy úměrné jeho schopnostem a možnostem). Současně dochází i k pohlavnímu dozrávání, takže se objevují první lásky a hledání partnera. Formuje se osobnost mladého člověka, jeho názory na okolní svět, morální povědomí, upevňují se sociální vztahy s vrstevníky, navazují se přátelství. Adolescent je také zvláště citlivý k přístupu dospělých ve svém okolí a prostřednictvím jejich názorů si utváří svůj vlastní osobitý pohled.¹⁵

Podle Eriksonovy teorie osobnosti je v páté vývojové fázi, která odpovídá adolescenci, ústředním tématem mladého člověka hledání vlastní identity. Promítá svůj vlastní obraz do druhých okolo sebe a snaží se sám sebe poznávat a identifikovat se. Toto hledání může být

¹⁴ PARLAMENT ČR. *Zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže* [online]. Praha [cit. 2010-05-02]. Dostupné z URL: <http://portal.gov.cz/wps/portal/_s.155/701/.cmd/ad/.c/313/.ce/10821/.p/8411/_s.155/701?PC_8411_p=2&PC_8411_=218/2003&PC_8411_ps=10#10821>.

¹⁵ KURIC, Josef. *Ontogenetická psychologie*. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2001. 179 s. ISBN 80-214-1844-3. s. 112.

pozitivní, kdy jedinec nalézá kým je a upevňuje svůj obraz o sobě, ale také nebezpečné v tom, když mladistvý postrádá sebedůvěru, víru ve vlastní schopnosti.¹⁶

Může docházet k vyhraňování vůči dospělým, chybět postupné dozrávání, někdy si může svoji sebedůvěru začít hledat v extrémních situacích hraničících s delikvencí. *„Delikvence je tak v jistém smyslu alternativní cestou dosahování úspěchů (kterých nejsou schopni dosáhnout ve škole) a reakcí na školní selhávání.“*¹⁷

Jestliže v tomto období dojde k tomu, že se mladý člověk z jakéhokoli důvodu vzdá vzdělávání, nebo je vyloučen ze školy, je to pro něj velký zásah do života a podstatným způsobem to ovlivní jeho budoucnost.

1.5 „Dropouts“ – „Schulabbrecher“ – „Nestudující mládež“

V naší republice zatím neexistuje termín pro označení mládeže, která po základní škole k dalšímu vzdělání nenastoupí, nebo předčasně ze středního školství odejde. Ve Spojených státech amerických jsou pojmem „**Dropouts**“ (odpadlíci) označováni mladí lidé, kteří opouštějí školu bez ukončení všeobecného vzdělání (tedy bez vzdělání, které odpovídá našemu středoškolskému studiu). V německy mluvících zemích se používá pojem „**Schulabbrecher**“ (ukončovatel školy). U nás problém „Dropouts“ není zatím příliš diskutován, proto se zřejmě zatím žádný vhodný termín nevyvinul. V souvislosti s touto terminologickou neexistencí si dovoluji předložit pojem „**nestudující mládež**“, který budu v průběhu práce podle potřeby používat z důvodu zkrácení zdlouhavého opisování.

Typického „nestudujícího mládežníka“ nelze zcela jednoznačně vymezit. Většinou se však jedná o osobnost, která není příliš ochotná k dlouhodobější spolupráci se školou, ale také to může být člověk, který trpí nějakým znevýhodněním oproti ostatní populaci

¹⁶ METALOVÁ, Luciena. *Eriksonova teorie osobnosti* [online]. Praha [cit. 2010-04-19]. Dostupné z URL: <<http://psychologie-metalova.cz/clanky/osm-veku-zivota.html>>.

¹⁷ Večerka et al. (1997) In MATOUŠEK, O. – KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence: situace, východiska, programy*. 1. vyd. Praha: Portál, 1998. 336 s. ISBN 80-7178-226-2. s. 78.

mládeže. Ať už se jedná o znevýhodnění ekonomické, sociální, zdravotní či jiné, vždy se jedná o rizikového jedince.¹⁸

Jak uvádí SKBF (Švýcarské koordinační centrum pro výzkumy v pedagogice) ve svém přehledu, byl v letech 2008-2009 proveden výzkum typů nestudující mládeže na vzorku 93 mladých lidí (53 mužů a 40 žen) ve věku 15-19 let. Tento výzkum byl realizován doktorkou Margrit Stamm, profesorkou pedagogiky na Univerzitě ve švýcarském Fribourgu, která následně rozlišila tyto čtyři typy:

1. typ klidného outsidera (12 lidí)
2. typ, který ve škole selhal (26 lidí)
3. typ unavený školou (23 lidí)
4. rebel (32 lidí)¹⁹

¹⁸ ÚLOVCOVÁ, H. – BUBÍKOVÁ, M. – VICENÍKOVÁ, T. *Předčasné odchody mladých lidí ze středního vzdělávání: rozsah, problémy, příčiny, možnosti prevence*. Praha: NÚOV, 2006. 47 s. ISBN 80-85118-99-8. s. 28.

¹⁹ SKBF. *Information Bildungsforschung* [Informace výzkumů ve vzdělávání] [online]. Aarau, 2008. [cit. 2010-04-21]. Dostupné z URL: <<http://www.skbf-csre.ch/pdf/09091.pdf>>. In: STAMM, Margrit. *Typen von Schulabbrechern: Die Deutsche Schule*. [Typy ‚nestudující mládeže‘: německá škola]. 101. Jg., 2/2009, ISSN 1013-6258. s. 168–180.

2 SOUČASNÝ STAV VÝZKUMU PROBLÉMU NESTUDUJÍCÍ MLÁDEŽE A TEORETICKÝ ZÁKLAD PRÁCE

V současnosti není mnoho výzkumů, studií či publikací zabývajících se v našem státě problémem mládeže, která po základní škole nenastoupí do sekundárního vzdělávání, nebo která z něj předčasně odchází. A to i přesto, že zvláště v severních a západních Čechách a na severní Moravě je tento problém poměrně rozšířený, což dokládají statistiky příslušných úřadů práce i některé z provedených výzkumů a realizovaných projektů. Pokud pak takové projekty, výzkumy či studie existují, jsou spíše ojedinělé a nemají bohužel přílišný dopad na řešení v praxi. Mimo to lze fenomén ‚nestudující mládeže‘ pozorovat v hojně míře také při přímé práci se zájemci či uživateli sociální služby NZDM²⁰ v Salesiánském středisku Štěpána Trochty v Teplicích (dále jen SSŠT), v němž toho času pracuji.

Podívejme se tedy na některé projekty a výzkumy, které mne zaujaly v souvislosti s mým mini-výzkumem v rámci této bakalářské práce a které nám pomohou nahlédnout do problematiky ‚nestudující mládeže‘:

- **(CZ1)²¹ Výzkum: Předčasné odchody mladých lidí ze středního vzdělávání: rozsah, problémy, příčiny, možnosti prevence.**

Tato studie byla realizována v rámci longitudinálního (dlouhodobého) projektu MPSV 1J 005/04-DP2 s názvem „Moderní společnost – nerovnosti v šancích na vzdělávání: jejich rozsah, zdroje, sociální a ekonomické důsledky, strategie řešení.“ Hlavním řešitelem projektu byl Sociologický ústav AV ČR a dále se na řešení podílel Národní ústav odborného vzdělávání (NÚOV) a Národní vzdělávací fond (NVF). Dílčí studie byla realizována ve školním roce 2004/2005 na celém území ČR. Výzkumný vzorek obsahoval celkem 717 středních škol (SŠ), což je přibližně 50% všech SŠ v ČR. Předmětem studie bylo předčasné ukončování

²⁰ NZDM – Nízkoprahové zařízení pro děti a mládež

²¹ Pro snazší orientaci v projektech, studiích a výzkumech jsem tyto označila zkratkami např. (CZ1), (DE7) atd. Kód země znamená původní zemi, kde se výzkum, projekt nebo studie realizovali. Číslo pak označuje pořadí důležitosti vzhledem k bakalářské práci. Těchto zkratků budu využívat při interpretaci výstupů z těchto projektů. Pro přehlednost viz Seznam zkratků.

studia žáků na středních školách, názory odborníků k této problematice, včetně vedení škol a jejich poradenských pracovníků. Cílem bylo zjistit rozsah předčasných odchodů, identifikovat jejich příčiny a kvalitativně je analyzovat a zjistit možnosti prevence a návrhy řešení na základě názorů expertů. Výsledky šetření jsou shrnuty do publikace, která vyšla v roce 2006 pod stejným názvem jako uvedená studie.²²

- **(CZ2) Výzkum: Sociální aspekty dlouhodobé nezaměstnanosti mladých lidí s nízkou úrovní vzdělání.**

Toto šetření je v pořadí další v rámci projektu MPSV 1J 005/04-DP2 s názvem „Moderní společnost – nerovnosti v šancích na vzdělávání: jejich rozsah, zdroje, sociální a ekonomické důsledky, strategie řešení.“ Jednalo se o šetření mladistvých, kteří byli po ukončení základní školy evidováni jako uchazeči o zaměstnání na úřadech práce ČR. Projekt byl zaměřen především na zjišťování důvodů, proč mladí lidé po ukončení ZŠ dále ve vzdělávání nepokračují. Dále bylo šetřeno jejich sociální zázemí a otázky spojené s mezigeneračními přenosy nízkých ambicí a nevhodných vzorců jednání ve vztahu ke vzdělávání a zapojování se do společnosti.²³

Bohužel se nepodařilo zajistit výstupní publikaci pro možnost prezentování výsledků šetření a porovnání se zjištěnými daty výzkumu bakalářské práce. Na internetových stránkách byla nalezena pouze stručná anotace.

- **(CZ3) Výzkum: Motivace-aspirace-učení**

Tento výzkum byl součástí mezinárodního šetření PISA²⁴.

²² ÚLOVCOVÁ, H. – BUBÍKOVÁ, M. – VICENÍKOVÁ, T. *Předčasné odchody mladých lidí ze středního vzdělávání: rozsah, problémy, příčiny, možnosti prevence*. Praha: NÚOV, 2006. 47 s. ISBN 80-85118-99-8. s.2-9.

²³ PROJEKT PROPOS. *Doporučené odkazy: Sociální aspekty dlouhodobé nezaměstnanosti mladých lidí s nízkou úrovní vzdělání* [online]. Praha, 2006. [cit. 2010-03-24]. Dostupné z URL: <<http://www.projektpropos.cz/?a=sections&s=&l=&sc=21&id=39>>.

²⁴ Programme for International Student Assessment – mezinárodní srovnávací výzkum patnáctiletých žáků v různých oblastech vzdělávání.

Česká republika tak kromě šetření vzdělávacích výsledků patnáctiletých žáků provedla současně vlastní národní výzkum v oblasti srovnání žáků posledních ročníků z hlediska jednotlivých krajů se zaměřením například také na zázemí žáka, jeho vztah ke škole nebo jeho aspirace. Výzkum byl proveden v roce 2003. Hlavním cílem bylo vysvětlit odlišnosti testových výsledků žáků na základě jejich příslušnosti k jednotlivému kraji ČR.²⁵

- **(CZ4) Systémový projekt: PROPOS**

Propos je zkratka pro přesný název projektu „Prevence odchodů a podpora středoškolského studia pro sociokulturně znevýhodněné žáky a studenty.“ Žadatelem projektu Propos bylo Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT), partnerem a realizátorem se stal Institut pedagogicko-psychologického poradenství ČR (IPPP ČR), který je školským poradenským zařízením a zařízením pro další vzdělávání pedagogických pracovníků. Projekt probíhal v letech 2006-2008. Cílem projektu bylo na čtyřech vybraných středních školách (Přerov, Ostrava, Lipová-Lázně a Most) vést a podporovat žáky přecházející z ústavních zařízení na SŠ a žáky z dálkového studia SŠ, kteří pocházejí ze sociokulturně znevýhodněného prostředí tak, aby nedocházelo k jejich předčasným odchodům ze studia. Projekt kromě pedagogicko-psychologické a sociální podpory žáků (např. vyplácení cestovného, stravného, ubytování) zahrnoval také různé podpůrné aktivity kurzy, zkoušky nanečisto, soutěže, exkurze, společenská setkávání žáků, výlety, aj. Dále podporoval pedagogy zapojené do projektu a tvorbu učebních materiálů.²⁶

²⁵ MARTINEC, L. – HUČÍN, J. *Motivace-aspirace-učení: Hodnocení úrovně vzdělání v ČR s ohledem na krajskou diferenciaci*. 1. vyd. Praha: Ústav pro informace ve vzdělávání, 2006. 107 s. ISBN 80-211-0504-6. s. 9, 12.

²⁶ PROJEKT PROPOS. *O projektu: Stručně o projektu, Anotace projektu* [online]. Praha, 2006. [cit. 2010-03-24]. Dostupné z URL: <<http://www.projektpropos.cz/?a=sections&s=&l=&sc=11&sub=12>>.

Výstupy z projektu ve formě monitorovacích a závěrečných hodnotících zpráv nejsou zveřejněny a ani po několikerém kontaktování MŠMT a IPPP ČR nebyly tyto výstupy uvolněny.²⁷

- **(A5) Analýza dokumentů: Jugendliche SchulabbrecherInnen in Österreich** (Mladiství, kteří předčasně ukončují studium v Rakousku)

Tato rakouská zpráva předkládá výsledky analýzy dostupné německy psané literatury o problematice předčasných odchodů a současně se snaží poukázat na mezery ve výzkumech v této oblasti. Zpráva byla vypracována pro Spolkové ministerstvo vzdělání, vědy a kultury pomocí zpracování literatury a rozhovory s experty. Obsahem je vývoj vzdělávací politiky, definice slov, statistické údaje předčasných odchodů, jejich příčiny, následky a opatření.²⁸

- **(CH6) Analýza dokumentů: Schulabbrecher oder: Wer bricht denn hier was ab?** [„Nestudující mládež“ aneb: Kdopak tady co ukončuje?]

V roce 2003 vydala Rada Evropské unie dokument o redukci množství předčasných odchodů z 18% na 10% do roku 2010. Zpráva se zabývá otázkami, jak je tento cíl naplňován, proč žáci předčasně ukončují studium, kdo za to nese odpovědnost (školy, jednotlivci) a jaké mohou být intervenční strategie. Vychází z výzkumů PISA a statistických dat Evropského statistického úřadu (EUROSTAT).

²⁹

²⁷ V časovém období březen-duben 2010 byli postupně kontaktováni 3 pracovníci IPPP ČR telefonicky a 2x e-mailem, bohužel bezvýsledně. Z telefonických rozhovorů vyplynulo, že není žádoucí hodnotící zprávy vydat s odvoláním na MŠMT.

²⁸ RIEPL, Barbara. *Jugendliche SchulabbrecherInnen in Österreich: Ergebnisse einer Literaturstudie* [Mladiství předčasně ukončující studium v Rakousku: výsledky literární studie.] [online]. Wien, 2004. [cit. 2010-03-17]. Dostupné z URL: <http://www.euro.centre.org/data/1129556932_99426.pdf>.

²⁹ STAMM, Margrit. *Schulabbrecher oder: Wer bricht denn hier was ab?* [„Nestudující mládež“ aneb: Kdopak tady co ukončuje?] [online]. Universität Fribourg, 2008. [cit. 2010-03-17]. Dostupné z URL: <http://perso.unifr.ch/margrit.stamm/forchung/fo_downloads/fo_dl_onlpubl/wer_bricht_denn_hier_was_ab.pdf>.

- **(DE7) Výzkum: Schulabbrecher Ursachen, Folgen, Hilfen** [‘Nestudující mládež’ – příčiny, následky, pomoci]

Projekt, který realizovala Volkshochschule (lidová univerzita) v Bonnu ve spolupráci s Institutem pro pedagogické vědy a Psychologickým institutem na Univerzitě v Bonnu, je zdrojem pro pedagogy ve vzdělávání dospělých, ale především pro pedagogy, kteří pracují s mládeží, jež má časté problémy se vzděláváním. Cílem projektu bylo především přispět ke snížení počtu předčasných odchodů ze studia. Analyzovaly se důvody učebních potíží a na základě toho byly vyvinuty podklady pro vývoj vyučovacích tréninků, které mají přispět ke zvýšení učebních kompetencí a tak napomoci mladým lidem k hledání nových možností, jak si udržet svůj sociální status. Studie dokumentuje zkušenosti účastníků kurzů, kteří skrze další vzdělávací opatření dosáhli ukončení studia hlavní závěrečnou zkouškou (Hauptschulabschluss) a ukazuje, že tzv. Druhá vzdělávací cesta (Zweite Bildungsweg) je pro ně důležitou druhou šancí pro dosažení vzdělání. Výsledky projektu mohou být použity jako pomoc a podnět pro další vzdělávání.³⁰

Jak už jsem v úvodu této kapitoly zmínila, není mnoho výzkumů, studií nebo šetření zabývajících se v České republice problémy nestudující mládeže. Prostudovala jsem několik českých i zahraničních dokumentů z německy mluvících zemí (Rakousko, Švýcarsko a Německo). Zjistila jsem však, že ani za hranicemi na tom nejsou o moc lépe než u nás. Některé z těchto dostupných pramenů jsme si představili a tak do nich můžeme nyní nahlédnout, abychom byli schopní problematiku předčasného ukončování studia na SŠ lépe pochopit.

³⁰ DRINCK, Barbara. *Schulabbrecher Ursachen, Folgen, Hilfen: Studie zur Effizienz von Kursen zum Nachholen von Hauptschulabschlüssen an Einrichtungen der Erwachsenenbildung* [‘Nestudující mládež’ – příčiny, následky, pomoci: Studie o účinnosti kurzů pro dosažení hlavní závěr. zkoušky v institucích pro vzděl. dospělých]. Bad Honnef: K.H.Bock Verlag, 1994. 253 s. ISBN 3-87066-735-4. s. 1.

2.1 Kde a u koho vzniká problém předčasných odchodů

Šetření v rámci projektu (CZ1) v kapitole 3.3 uvádí, „že nejvíce znepokojující je situace v učebních oborech odborných učilišť (OU) a učilišť (U). Je po to poměrně pochopitelné, neboť do těchto oborů docházejí žáci, kteří z různých důvodů nedokončili základní školu, případně absolvovali speciální základní školu. Žáci se zde připravují na budoucí výkon dělnických profesí. Školy potvrzují, že nejvýraznější odchody jsou v prvních ročnících z důvodů nepodnětného rodinného zázemí, špatných nebo žádných studijních návyků, případně ze zdravotních důvodů.³¹

Předčasnými odchody ovšem nejsou postižené jen obory OU a U, v hojné míře se také vyskytují, jak u učebních oborů SOU, tak také u studijních oborů SOU. V daleko menším měřítku se už tento problém objevuje na jiných typech SŠ. S přibývajícemi ročníky klesá počet odchozích studentů, což potvrzují výzkumy v rámci šetření (CZ1).³²

Pokud už dojde k předčasnému odchodu, nikdy se nejedná jen o jediný příčinný faktor. Vždy je zastoupeno více problémů současně. Odhalení skutečných příčin odchodů ze školství nebývá snadné, ale bývá klíčem k včasné pomoci a intervenci. Je k tomu zapotřebí dobré komunikace příslušných pedagogických a výchovných pracovníků s žáky a jejich rodinami a získání jejich důvěry. Bohužel však a ani tak není úspěch zcela zaručen.³³

2.2 Příčiny problému

Souhrnně všechny uvedené dokumenty uvádějí, že jednou z hlavních příčin předčasných odchodů ze sekundárního vzdělávání je málo podnětné a neadekvátní rodinné a sociální zázemí a nemotivující přístup rodiny a nejbližšího okolí mladého člověka ke vzdělávání jako k hodnotě. Tento důvod je všeobecně znám a já se domnívám, že je to

³¹ ÚLOVCOVÁ, H. – BUBÍKOVÁ, M. – VICENÍKOVÁ, T. *Předčasné odchody mladých lidí ze středního vzdělávání: rozsah, problémy, příčiny, možnosti prevence*. Praha: NÚOV, 2006. 47 s. ISBN 80-85118-99-8. s.21.

³² tamtéž, s. 21-22.

³³ tamtéž, s. 26.

klíčová příčina většiny problémů, které se vzděláváním souvisí. Samozřejmě, když odhlédneme od možností, které mohou způsobit zdravotní komplikace v životě jednotlivce, ať už nenadálé, nebo vrozené, je zřejmé, že špatná motivace v rodině způsobí nevhodné podhoubí pro nechuť ke škole a k učení vůbec a dává podněty k záškoláctví a jiným sociálně patologickým jevům. Další poměrně důležitou a mnohdy i velmi rozšířenou příčinou předčasných odchodů může být špatně zvolený studijní obor. I zde může rodina sehrát velkou roli, pokud rodiče nutí dítě studovat obor, k němuž nemá potřebné předpoklady.

Problémy s navazováním vztahů, ať už s učiteli nebo spolužáky, neúcta k autoritám, problémy s chováním mohou vést k nechuti zůstat na škole i přesto, že je obor studia zvolen přiměřeně schopnostem jedince. Vztahové problémy na sebe ovšem většinou nabalují další, jako jsou problémy se závislostmi všeho druhu, útoky do nemoci a podobně. Z toho všeho pak mohou vyplývat problémy s učním, se soustředěním, celkově neúspěchy ve škole. Ne zřídka pak u jedince, který své problémy nechá volně působit, dojde pro nekázeň k jeho vyloučení ze školy. Příčin předčasných odchodů bychom našli jistě celou řadu, blíže se s nimi seznámíme prostřednictvím uskutečněného výzkumu v praktické části této práce. Nyní se podíváme, jaké to s sebou nese důsledky, když člověk disponuje pouze základním vzděláním.

2.3 Následky

Následky definitivního odchodu ze vzdělávání na úrovni středního školství mohou být pro jedince velmi zhoubné a můžeme je rozdělit do dvou rovin – do roviny sociální a do roviny psychické.

2.3.1 Sociální rovina

Tato rovina zasahuje jedince ve vztahu ke společnosti. Jedinci se od jeho okolí dostává málo sociálního uznání, může být vnímán jako někdo méněcenný, neschopný a v důsledku takového vnímání se také neschopným může stát. Nízká úroveň vzdělání také znamená slabý kulturní, sociální i ekonomický kapitál. Největším problémem je špatná uplatnitelnost na trhu práce a s tím úzce související existenční komplikace a nízká životní úroveň. Nezaměstnanost je tak velmi častým důsledkem, který si mladý člověk z počátku příliš neuvědomuje, jestliže jej zatím živí rodina. Nejhorším následkem v návaznosti na výše

uvedené problémy pak může být sociální vyloučení (exkluze) a sociální nepřizpůsobivost (dezintegrace).

2.3.2 Psychická rovina

V úzké souvislosti se sociální rovinou, která se orientuje na jedince ve vztahu ke společnosti, je zde také rovina psychická, která je vztahem jedince k sobě samému. Osobní neúspěchy, selhávání, špatné sebepojetí, nízké sebevědomí, rozpady vztahů, deziluze o vlastních schopnostech a možnostech, to vše značně ovlivňuje lidskou psychiku a může vést ještě k většímu prohlubování osobních potíží.

2.4 Možnosti řešení – prevence a intervence

Hlavním cílem, který stojí před těmi, kdo jsou zodpovědní za předčasné odchody ze vzdělávání, by měla být především zpětná integrace do vzdělávacího systému. Ať už jsou těmito zodpovědnými rodiče žáků, školy a jejich pracovníci nebo žáci samotní, vždy je potřeba spojit síly a nevzdávat se možnosti dosáhnout prostřednictvím úspěšně ukončeného vzdělání na lepší a kvalitnější život. Tato zpětná integrace s sebou nese však jen začlenění jedince zpět do vzdělávání, ale především – a to je velmi důležité – nese s sebou začlenění sociální; tedy předchází se tím vyloučení ze společnosti na základě nevzdělanosti.

Pohled profesorky Margrit Stamm (2008) nám ukazuje dvě roviny možnosti řešení – rovinu osobní a rovinu instituce. Vina za předčasný odchod totiž může ležet na žákovi, případně jeho rodině, ale stejně tak i na konkrétní škole. Obě tyto složky je třeba zkoumat při hledání důvodů, proč k odchodu došlo. Dále je důležitá podpora a optimalizace individuálních způsobů chování skrze různé intervenční strategie.³⁴

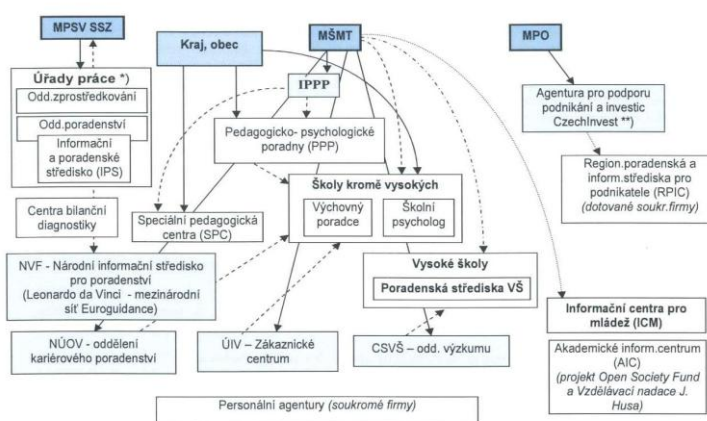
Jak zdůrazňuje výzkumná zpráva NÚOV z roku 2006 (CZ1), je třeba řešit celou záležitost komplexně a hlavně systematicky. Velký důraz by měl být kladen na prevenci,

³⁴ STAMM, Margrit. Schulabbrecher oder: Wer bricht denn hier was ab? [„Nestudující mládež“ aneb: Kdo pak tady co ukončuje?] [online]. Universität Fribourg, 2008. [cit. 2010-03-17]. Dostupné z URL: <http://perso.unifr.ch/margrit.stamm/forchung/fo_downloads/fo_dl_onlpubl/wer_bricht_denn_hier_was_ab.pdf>. s. 5-7.

tedy působit na žáky již v průběhu základní školní docházky směrem k celoživotnímu vzdělávání. Dále by se měly rozvíjet podpůrné poradenské a asistenční služby jak na ZŠ tak také na SŠ a reagovat na individuální potřeby žáků. „Základní poradenskou síť tvoří na školách výchovný poradce – třídní učitel – školní psycholog – školní speciální pedagog a školní metodik prevence.“³⁵

Existující poradenský systém v našem státě, jak jsem si mohla ověřit při zjišťování a hledání informací k této bakalářské práci je poměrně spleť (viz obr. 1) a není úplně jasné, zda je postačující.

Systém poradenských služeb v oblasti vzdělávání a zaměstnanosti v ČR a funkční vztahy mezi jeho složkami

Vysvětlivky :

Tmavě šedivé jsou řídicí instituce, šedivé jsou metodické instituce, bílé jsou vlastní poradenské instituce.

- > přímé řízení a financování
- - - - -> metodická pomoc
-> částečné financování pomocí grantů a dotací
- · - · -> financování, nikoliv přímé řízení

**) Úřad práce má ještě mnoho dalších úřadů*

****) Do konce roku 2003 Agentura pro rozvoj podnikání. Agentura pro podporu podnikání a investic (CzechInvest) vznikla dne 2. 1. 2004 z rozhodnutí ministra průmyslu a obchodu o sloučení CzechInvestu s dalšími dvěma agenturami (Agenturou pro rozvoj podnikání a CzechIndustry).*

Obrázek 1 Systém poradenských služeb v oblasti vzdělávání a zaměstnanosti v ČR a funkční vztahy mezi jeho složkami.³⁶

³⁵ ÚLOVCOVÁ, H. – BUBÍKOVÁ, M. – VICENÍKOVÁ, T. *Předčasné odchody mladých lidí ze středního vzdělávání: rozsah, problémy, příčiny, možnosti prevence*. Praha: NÚOV, 2006. 47 s. ISBN 80-85118-99-8. s. 37.

³⁶ BUBÍKOVÁ, Milena. *Téma 9: Poradenství v oblasti vzdělávání, volby povolání a profesního rozvoje*. In *Odborné vzdělávání v ČR: přehledová zpráva* [online]. Kolektiv autorů. Praha: REFERNET Česká republi-

Evropská unie se snaží řešit problém sociálního vyloučení, což je vlastně intervenční opatření, do kterého spadají i mladí lidé bez vzdělání. Tento fakt dokládá již zmiňované vyhlášení roku 2010 za Evropský rok boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení. Náš stát není tak úplně pozadu – MPSV i MŠMT mají vhodné nástroje pro pomoc těm, kdo o ni stojí. Pedagogicko-psychologické poradny (PPP), úřady práce (ÚP), poradenská centra, výchovní poradci a metodici prevence na školách a v neposlední řadě také internetové stránky nabízejí spoustu služeb. Tito všichni mohou pomoci těm, kteří mají zájem na sobě pracovat a měnit situaci, v níž se ocitli.

Co ale s těmi, kdo o pomoc zájem nemají, kdo jsou apatičtí a pasivní ke své situaci? V praxi jsem si mohla ověřit, že skutečně neexistují subjekty, které by mladým lidem po ukončení středního vzdělávání systematicky a účinně pomáhaly, což dokládá i výzkumná zpráva (CZ1) na straně 41. Na tomto poli bude zřejmě muset do boje nastoupit sociální práce. Domnívám se, že například terénní pracovníci, pracovníci NZDM a další sociální pracovníci, kteří se setkávají s lidmi vyloučenými, s mladými lidmi, kteří opustili školu, mají možnost motivovat je a účinně na ně působit skrze pozitivní vztahy a získanou důvěru. Na druhou stranu je patrné, že takových pracovníků není mnoho a práce, kterou musejí zvládat, je skutečně hodně. Vznik sociálních pracovišť, nebo alespoň speciálně vyškolených terénních pracovníků, kteří by mohli působit v lokalitách s největším výskytem předčasných odchodů ze vzdělávání (severní a západní Čechy, Moravskoslezský kraj) a kteří by tyto mladé lidi přímo vyhledávali a motivovali je k návratu do školy, by mohl být velmi přínosný.

2.5 Shrnutí

V předchozích kapitolách jsme si shrnuli závěry z několika výzkumů, studií a projektů o příčinách, důsledcích a možnostech řešení předčasných odchodů ze vzdělávání. Jak jsem zjistila, žádný z uvedených projektů se nezabýval přímo regionálními, případně historickými aspekty těchto problémů, vztaženo na příhraniční regiony, zvláště mám na mysli Ústecký kraj. Určité náznaky lze vystopovat u výzkumu (CZ3), kde jsou kraje

Ústecký spolu s Moravskoslezským vykresleny jako kraje „*potýkající se s propadem životní úrovně a vyšší nezaměstnaností, (...)*. *Jedná se o kraje s historií uhelného průmyslu, je zde značná koncentrace lidí s nižším vzděláním, vysoká míra nezaměstnanosti, (...) aj.*“³⁷

Jinak se ovšem zprávy z jednotlivých výzkumů rozdílností společnosti v jednotlivých krajích nezabývají. Bohužel také postrádám kvalitativní výzkumy, které by se dotazovaly na příčiny jevu předčasných odchodů přímo samotné mládeže nebo jejich rodin (vztaženo na příhraniční regiony).

Domnívám se, že téma společnosti v pohraničních oblastech je důležité a má souvislost s předčasnými odchody. Bohužel toto téma je pro bakalářskou práci příliš obšírné a nemohu se jím ve svém malém výzkumu zabývat. Nicméně věřím, že se jednou v budoucnu toto téma otevře a bude předmětem odborného zkoumání za účelem vybudování včasných a kvalitních preventivních i intervenčních opatření.

³⁷ MARTINEC, L. – HUČÍN, J. *Motivace-aspirace-učení: Hodnocení úrovně vzdělání v ČR s ohledem na krajskou diferenciaci*. 1. vyd. Praha: Ústav pro informace ve vzdělávání, 2006. 107 s. ISBN 80-211-0504-6. s. 26.

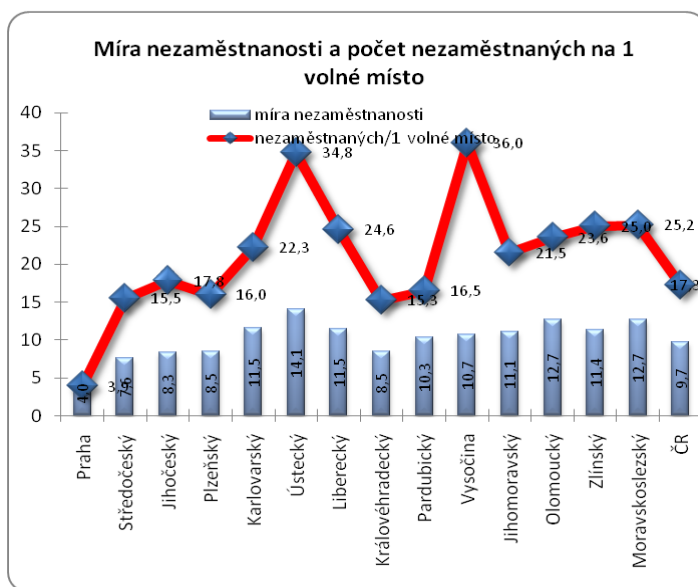
II. PRAKTICKÁ ČÁST

3 POPIS FENOMÉNU V SEVERNÍCH ČECHÁCH

Pro lepší pochopení fenoménu předčasných odchodů ze vzdělávání na území města Teplice i v dalších oblastech severních Čech, je třeba se blíže podívat nejen na současná statistická data, která jsou dostatečně výmluvná, ale také alespoň krátce nahlédnout na historické souvislosti, které, dle mého názoru, nejsou vůbec zanedbatelné. V následujících podkapitolách si tedy projdeme základní statistické údaje o Ústeckém kraji, pod nějž Teplice územně spadají a uděláme si krátkou odbočku do historie severních Čech i historie romské menšiny na tomto území.

3.1 Podhoubí předčasných odchodů v Ústeckém kraji

Ústecký kraj je v naší republice poměrně dobře známý problémy vysoké nezaměstnanosti, nízké úrovně vzdělání, vysokou mírou kriminality i dalšími navazujícími jevy. Celková míra nezaměstnanosti v kraji k 31.3.2010 byla 14,09%³⁸. Na následujícím grafu (obr. 2), který ukazuje míru nezaměstnanosti a počet nezaměstnaných na jedno volné místo v jednotlivých krajích v ČR k 31.3.2010, lze pozorovat prvenství Ústeckého kraje.

Obrázek 2 Míra nezaměstnanosti a počet nezaměstnaných na 1 volné místo v krajích ČR.³⁹

³⁸ Statistická data dostupná z URL: < <http://www.ustinadlabem.czso.cz>>.

³⁹ Statistická data dostupná z URL: < <http://www.spcr.cz/statistika/nezamestnanost.htm>>.

Je obecně známé, že ruku v ruce s nevzdělaností lidí jde i jejich nezaměstnanost. Zajímavostí také je, že mimo jiné věkové úrovně nezaměstnaných je „nejvyšší podíl nezaměstnaných ve věku 15-29 let v Ústeckém (6,6%), Karlovarském (6,7%) a Moravskoslezském kraji (4,2%).“⁴⁰

*„Zaměření na těžký průmysl deformovalo profesní a vzdělanostní skladbu obyvatelstva, takže s restrukturalizací průmyslu a služeb došlo zejména v okresech Chomutov, Most, Teplice a Louny k vysoké nezaměstnanosti.“*⁴¹

Je bohužel hodně prvenství, které v problematických oblastech Ústecký kraj zastává.

Domnívám se, že zde může být souvislost s historií v tomto kraji po 2. světové válce. Z tohoto i dalších území v naší republice bylo totiž po roce 1945 násilně vyhnáno téměř veškeré původní německé obyvatelstvo, které do té doby vytvářelo osobitý ráz krajiny i kulturnosti v příhraničních oblastech. Následné osídlování kraje novými lidmi pocházejícími z odlišných koutů naší republiky i ze zahraničí (zvláště ze Slovenska), kde každý z nich si přinášel vlastní kulturu, různá očekávání i různou úroveň vzdělání, neskýtalo příliš mnoho dobrého. Konkrétně v severních Čechách, kde po nástupu komunistického režimu došlo ke značnému rozvoji těžkého průmyslu, nebyla tímto zásahem devastována jen okolní krajina a mnohé obce, ale též charaktery lidí zde žijících. Velká náborová kampaň a vysoký nárůst dělnických pracovních míst přitáhli do kraje obyvatelstvo, které nedisponovalo přílišnou mírou vzdělanosti.

Tato fakta se, podle mého názoru, v současnosti citelně odrážejí i v dnešní skladbě obyvatelstva. Domnívám se, že nepřímo tento fenomén souvisí také s vyšším počtem předčasných odchodů ze vzdělávání v Ústeckém kraji. Jak již bylo uvedeno v teoretické části práce, má vzdělání rodičů a jejich přístup ke vzdělávání zřejmou souvislost s přístupem potomků k této důležité životní hodnotě.

⁴⁰ ÚIV. *Školství pod lupou 2008* [online]. Praha: ÚIV, Taurus, 2009. [cit. 2010-04-22]. Dostupné z URL: <<http://www.tauris.cz/skolstvi-pod-lupou-2008>>. s. 20

⁴¹ ÚSTECKÝ KRAJ. *Základní informace o kraji* [online]. Ústí nad Labem: 2003. [cit. 2010-04-28]. Dostupné z URL: <http://www.kr-ustecky.cz/vismo/dokumenty2.asp?id_org=450018&id=183261&p1=95406>.

3.1.1 Okres a město Teplice

Teplický okres se nachází v severozápadní části ČR u hranic s Německem a hovoří se o něm jako o nejprůmyslovější oblasti u nás. V okrese Teplice má největší podíl na zaměstnanosti lidí na prvním místě těžba hnědého uhlí v Severočeské hnědouhelné pánvi. Dalšími velmi významnými odvětvími, které ovlivňují celkovou zaměstnanost, jsou odvětví sklářství, keramiky a porcelánu. „Své zastoupení má rovněž energetika, průmysl strojírenský, chemický, elektrotechnický, potravinářský, dřevozpracující a také průmysl stavebních hmot a průmysl papírenský a polygrafický. Dlouholetou tradici má i textilní průmysl, (...) v minulých letech však zaměstnanost v tomto odvětví výrazně poklesla.“⁴²

Výsledky sčítání lidí, domů a bytů z roku 2001 (SLDB 2001) v teplickém okrese ukazují skladbu obyvatelstva oproti celorepublikovému průměru:

Skladba obyvatel	Okres Teplice	ČR
Podíl mužů	48,5 %	48,7 %
Podíl žen	51,5 %	51,3 %
Podíl obyvatel ve věkové skupině 0-14 let	16,3 %	16,2 %
Podíl obyvatel ve věkové skupině 60 let a více	17,8 %	18,4 %
Podíl ekonomicky aktivních obyvatel	51,0 %	51,4 %
Podíl nezaměstnaných z ekonomicky aktivních	16,4 %	9,3 %
Vzdělanostní skladba obyvatel	Okres Teplice	ČR
Skupina se základním vzděláním a bez vzdělání	29,4 %	23,5 %
Skupina vyučených	39,9 %	37,9 %
Skupina obyvatel se středoškolským vzděláním	24,1 %	28,4 %
Skupina vysokoškolsky vzdělaných	5,0 %	8,9 %

Tabulka 1 Skladba obyvatel okresu Teplice ve srovnání s ČR (dle SLDB 2001).⁴³

⁴² RAICHL, Tomáš. *Zpráva o situaci na trhu práce za rok 2008 v okrese Teplice: verze pro veřejnost* [online]. Teplice: Úřad práce Teplice, 13.7.2009. [cit. 2010-02-05]. Dostupné z URL: <http://portal.mpsv.cz/sz/local/tp_info/download>. s. 3.

⁴³ viz tamtéž. s. 3. a také statistická data dostupná z URL <<http://www.uur.cz/default.asp?ID=1844>>.

Z údajů, které má k dispozici Úřad práce v Teplicích, vyplývá, že „*rozhodující podíl v nabídce pracovních sil tvoří uchazeči se základním vzděláním, o které zaměstnavatelé nejeví zájem, na druhé straně existují vytvořená místa pro kvalifikované pracovníky, kteří však nejsou na trhu práce v řadě případů k dispozici.*“⁴⁴

Jak uvádí tabulka v Příloze P V – Mladiství v evidenci úřadů práce k 30.9.2009 (novější data zatím nejsou k dispozici), stojí okres Teplice na druhé příčce v počtu nezaměstnaných mladistvých. Z toho vyplývá, že všichni tito mladiství, kteří se evidují na úřadu práce, jsou potencionální ‚nestudující mladiství‘. Z těchto počtů mohou vypadnout pouze ti mladiství, kteří mají těžké tělesné, smyslové nebo mentální postižení a nemohou dále studovat, případně ti, kteří studovali jednoleté či dvouleté středoškolské obory a školu již ukončili (bohužel podíly těchto mladistvých ve věku 15-18 let se nepodařilo ve statistikách dohledat). Ovšem i přes tyto skutečnosti jsou počty mladistvých vedených v evidenci ÚP alarmující. Na prvním místě je okres Sokolov (2,72 %), na druhém Teplice (2,63 %) a na třetím Louny (1,91 %) ⁴⁵. Zjištění, že počet mladistvých ve věku 15-18 let dosáhl v Teplicích druhé příčky v naší republice, stojí za zamyšlení a potvrzuje **relevantnost výzkumu** v rámci této bakalářské práce.

Vysoká nezaměstnanost sama o sobě už předesílá, že problémů ve městě Teplice nebude málo a tak člověka nepřekvapí fakt, že se spolu s Ostravou řadí mezi města s nevyšší kriminalitou v ČR. Existence proslulé silnice E55, která je známá zvýšeným výskytem prostituce, ale také prodejem údajně nejlevnějších tvrdých drog u nás, dává tušit, že výchova mravně nenarušené mládeže bude velmi obtížná.

3.1.2 Malý historický exkurz na území severních Čech

Aby bylo možné lépe pochopit současný stav společnosti v Teplicích a s tím také související předčasné odchody, je třeba alespoň částečně nahlédnout do historie kraje.

⁴⁴ RAICHL, Tomáš. *Zpráva o situaci na trhu práce za rok 2008 v okrese Teplice: verze pro veřejnost* [online]. Teplice: Úřad práce Teplice, 13.7.2009. [cit. 2010-02-05]. Dostupné z URL: <http://portal.mpsv.cz/sz/local/tp_info/download>. s. 3.

⁴⁵ viz Příloha P V - Mladiství v evidenci úřadů práce ke 30.9.2009.

„České země zažily po druhé světové válce největší demografickou revoluci ve svých dějinách; v pohybu bylo 5 miliónů lidí. V tzv. Sudetech, odkud byly nuceně vysídleny zhruba 3 miliony Němců, se konstituovala zcela nová společnost. Soudě podle dobových hesel, mělo jít o společnost etnicky i sociálně homogenní. Ve skutečnosti ovšem šlo o značně nesourodý organismus. Zhruba každý třetí člověk tu patřil k nějaké etnické či přinejmenším kulturní menšině, ať už šlo o zůstavší Němce, reemigranty z Ukrajiny nebo Rumunska, řecké komunisty, Romy nebo třeba Maďary z jižního Slovenska.“⁴⁶

V bývalých Sudetech⁴⁷ spolu pohromadě vždy žili Češi i Němci a museli spolu vyjít, pokud žili v jedné obci a pracovali a hospodařili vedle sebe. Někteří se měli rádi a stýkali se mezi sebou, jiní ne. Minimálně se však vzájemně tolerovali, vytvářeli jistou kulturu a tradice na místě, kde se narodili a kde po celá staletí žily jejich rodiny. Nepokoje po roce 1918, kdy vznikl Československý stát, však zcela jistě znejistily celou řadu sudetských obyvatel a začátek druhé světové války byl i počátkem utrpení obrovského množství lidí v celém pohraničí. Vyhnání mnoha Čechů v roce 1938 i následné útěky dalších lidí z okupovaného území do vnitrozemí se staly začátkem krize společnosti na tomto území. Válkou zubožené Československo si pak v poválečné euforii vybilo zlost na často nevinných českých Němcích a odplata v podobně odsunu kolem tří milionů Němců nepřinesla kraji nic dobrého. Společnost, která se zde po staletí vytvářela, byla těmito dvěma velkými odsuny zraněna a rozdrobena. Kulturnost krajiny i obyvatel zmizela téměř ze dne na den. Do prázdných domů po Němcích nejprve vtrhli ti, kdo toužili po majetku a rozkradli, co se dalo. Postupně se pohraničí osídlovalo původními obyvateli, kteří dříve uprchli do vnitrozemí, ale velmi často také lidmi, kteří si chtěli vylepšit svoji sociální situaci nabytím hmotného majetku v podobě domů, polností, hospodářství, dílen, které Němci tak narychlo museli opustit. Když pak v roce 1948 přišla k moci komunistická strana a zabavila po třech letech námahy v tomto kraji

⁴⁶ SPURNÝ, Matěj, *Sylabus ke kurzu „Menšiny v sociálním a politickém vývoji poválečných Sudet“* [online]. 2009, [cit. 2009-04-29]. Dostupné z: <<http://is.cuni.cz/studium/predmety/index.php?do=predmet&kod=AHS400429>>.

⁴⁷ Severní Čechy jsou, spolu s dalšími příhraničními částmi naší republiky, často nazývány jako bývalé Sudety. Tento pojem se u nás vžil pro oblast, kterou před druhou světovou válkou obývali převážně Němci.

lidem jejich hospodářství, jak se asi museli cítit? Po tom všem, co prožili, přišla další rána, další nejistota, další chaos v jejich životě.

Domnívám se, že tyto pohnuté události, které na sudetské území v tak krátkém sledu a tak intenzivně dopadly, nutně musely zdejší společnost poznamenat. Dodnes lze totiž v severních Čechách pozorovat stopy vykořeněnosti, které s největší pravděpodobností budou ještě dlouho přetrvávat.

3.1.2.1 Romská historie a souvislost s předčasnými odchody

Historickými událostmi zvláště poznamenanou skupinou v severních Čechách jsou Romové. Je to jedna ze skupin, která v současnosti žije z velké části v sociálním vyloučení. Jednoduchou rovnicí, která je smutná, ale skutečně se v praxi vyskytuje, je tvrzení, že když je někdo Rom, nedostane práci, tudíž nemá smysl ji hledat a vlastně ani chodit do školy, je to zbytečná ztráta času. Člověk se přece může věnovat něčemu příjemnějším. Navíc ve škole může dojít k ponižování, šikanování a podobným incidentům, tak je přece lepší se těmto procesům a nepřijetí majoritou vyhnout.

Mám za to, že toto tvrzení není daleko od pravdy, že jej skutečně hodně Romů zažilo na vlastní kůži. Toto myšlení Romů má prapůvod v jejich historii. Člověk nemusí zacházet příliš hluboko do dějin, aby si všiml, že dnešní chování romského etnika je zcela jistě reakcí na to, jak s nimi bylo v minulosti zacházeno. Tímto ovšem na stranu druhou neomlouvám činy členů romského etnika, které by stály za hranicí zákona. Ten musí platit pro všechny stejně.

Romové byli v Evropě po jejich příchodu z Indie už někdy v 15. století pronásledováni. Jejich kočování a zejména způsob života nebyl nikdy Evropany zcela přijat. Asi nejhůře na tom byli v naší zemi po 2. světové válce, kdy jich po vyhlazování zůstalo na našem území z původních 5 až 7 tisíc jen kolem 600. Zajímavá byla situace Romů na Slovensku. V průběhu války byla Romům spálena jejich obydlí a nebyla snaha jim jakkoli pomoci. Tehdejší slovenská vláda nabídla Romům odchod do Čech a práci v rozbíhajících se průmyslových oblastech. Mnoho slovenských Romů tak odešlo za prací zvláště do Ústí nad

Labem a do Mostu. Téměř polovina slovenských Romů (přesně 48%) se už v polovině roku 1947 nacházela v pohraničních územích tehdejšího Československa.⁴⁸

„Nejhorší devastace ústeckého regionu následovala po roce 1968. V rámci migrační politiky prosazované státem se západní část Severočeského kraje stávala sběrnou oblastí Romů vyháněných z Východoslovenského kraje, v polovině 80. let dokonce zde komunistické orgány Romy administrativně zdržovaly a bránily jim v další migraci do jiných oblastí země.“⁴⁹

Jsem přesvědčena o tom, že romskou komunitu zvláště v severních Čechách natrvalo poznamenalo mnohaleté pronásledování majoritou a různé formy zákazů a nařízení, které dozajista vyústí v dnešní, již poměrně nezvladatelné, problémy s tímto etnikem. Mezi tyto související problémy patří s určitostí i fenomén předčasných odchodů mladých Romů ze vzdělávání. Nepřijetí majoritní společností, nízké sebevědomí, obavy o své zdraví, značný vliv rodiny, to vše mohou být důvody pro jejich ukončení studia. Na mladé Romy je nutno pohlížet jako na skupinu velmi ohroženou problémem předčasných odchodů, avšak nikoli jako na jedinou. V severních Čechách je tímto fenoménem ohroženo hodně mladých lidí nehledě na jejich původ. Statistiky neuvádějí, jak velké procento v předčasných odchodech zaujímají Romové, i když by to bylo zajímavé.

⁴⁸ WIEDEMANN, Andreas. „Komm mit uns das Grenzland aufbauen!“: Ansiedlung und neue Strukturen in den ehemaligen Sudetengebieten 1945-1952 [„Pojď s námi budovat pohraničí!“: Osídlování a nové struktury někdejších sudetských oblastí.] 1. vyd. Essen: Klartext Verlag, 2007. 482 s. ISBN 978-3-89861-734-5. s. 277-280.

⁴⁹ ÚSTECKÝ KRAJ. *Základní informace o kraji* [online]. Ústí nad Labem: 2003. [cit. 2010-04-28]. Dostupné z URL: <http://www.kr-ustecky.cz/vismo/dokumenty2.asp?id_org=450018&id=183261&p1=95406>.

4 VLASTNÍ VÝZKUM

Výzkum, který si v následující kapitole představíme, je malou sondou do života jednoho mladého člověka, který se rozhodl dobrovolně opustit středoškolské vzdělávání, ač měl velmi dobré předpoklady studium úspěšně dokončit. V dalších třech výzkumných rozhovorech se dovíme názory expertů na problematiku předčasných odchodů, a sice zástupce úřadu práce, výchovného poradce na střední škole, kterou zmíněný mladistvý předčasně ukončil a ředitele neziskové organizace pracující s dětmi a mládeží.

4.1 Cíl výzkumu a výzkumné otázky

Hlavním cílem výzkumu je zjistit příčiny, následky a možnosti řešení problému ‚nestudující mládeže‘ konkrétně ve městě Teplice.

Výzkumné otázky, které si přitom kladu jsou tyto:

- a) Kdo jsou mladí lidé, kteří odcházejí ze sekundárního vzdělávání, nebo do něj vůbec nenastoupí? Z jakého prostředí pocházejí? (rodina, přátelé)
- b) Proč tito mladí lidé odcházejí ze studia?
- c) Jaké to má pro ně následky?
- d) Jaké existují profesionální cesty, které se zabývají prevencí a intervencí tohoto problému? (možnosti řešení)
- e) Existují důvody pro tvrzení, že v souvislosti s přerušением školy hraje roli etnický původ?

4.2 Druh výzkumu a design

Pro zkoumání výše uvedené problematiky jsem si zvolila **výzkum kvalitativní**. Pokusím se přitom vyjít ze strategie **zakotvené teorie** (grounded theorie), kterou popsali ve

svém díle „The Discovery of Grounded Theory: Strategies for Qualitative Research“ v roce 1967 autoři Glaser a Strauss.⁵⁰

Tento přístup je velmi otevřený a umožňuje poznat zkoumaný problém do větší hloubky. Snad můj výzkum přinese i výsledky ve formě pomoci konkrétnímu jednotlivci, či návrhu ideální možnosti řešení problému.

4.3 Kvalita výzkumu

Pro zajištění kvality výzkumu jsem uplatnila výpovědi z rozhovorů od celkem čtyř osob z různých prostředí, které přímo nebo nepřímo se zkoumaným problémem souvisejí, a tímto uskutečnila potřebou **triangulaci**.

Uvědomuji si, že v průběhu prováděného výzkumu mohlo dojít k **reaktivitě**, tedy k ovlivnění výzkumu mou osobou a přístupem k rozhovorům.⁵¹ Výzkum podobného typu jsem ještě neprováděla, takže významnou roli může hrát nezkušenost v této oblasti a možné začátečnické chyby, kterých jsem se mohla dopustit, jako např. kladení sugestivních otázek, nesprávné pořadí kladených otázek a podobně. Dalším významným ovlivňujícím faktorem mohlo být použití datového záznamníku (diktafonu), který v průběhu rozhovorů ležel volně na stole. Ačkoli všichni respondenti souhlasili s nahráváním, mohlo dojít ke zkreslení výpovědí právě na základě použití této techniky. Neméně důležitou složkou při výzkumu mohla sehrát samotná přítomnost výzkumníka, tedy mne. V případě mladistvého a ředitele SSŠT mohl hrát podstatnou roli fakt, že se delší dobu známe a často potkáváme v rámci práce, kterou vykonávám.

4.4 Etika výzkumu

Při výzkumu jsem se snažila dosáhnout maximálně etického přístupu ke všem respondentům. Každému rozhovoru předcházelo představení mé osoby, práce, na které

⁵⁰ ŠVARÍČEK, R. – ŠEĐOVÁ, K. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. 1. vyd. Praha: Portál, 2007. 377 s. ISBN 978-80-7367-313-0. s. 84.

⁵¹ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 2. vyd. Praha: Portál, 2008. 408 s. ISBN 978-80-7367-485-4. s. 146.

pracuji a základní údaje o výzkumu. Následoval dotaz, zda respondent souhlasí s rozhovorem a jeho nahráváním na diktafon. Následně jsem respondenty seznámila s textem **informovaného souhlasu**⁵² a nechala jej podepsat. V případě nezletilého mladistvého podepsal souhlas jeho zákonný zástupce.

Vzhledem ke specifičnosti výzkumu a významnosti uvedení typu školy pro účely výzkumu, kterou mladistvý opustil, lze zajistit anonymitu mladistvého respondenta pouze do určité míry. Není vyloučené, i přes zatajení některých skutečností, které by identitu mladistvého respondenta chránily, že bude některým lidem jeho totožnost známa.

Výběr místa uskutečnění rozhovorů jsem vždy ponechala na rozhodnutí respondentů a snažila se jim vyjít vstříc.

Ochrana osobních údajů, které mi byly svěřeny, stejně jako ochrana podrobností soukromí respondentů byla samozřejmostí.

4.5 Výběr vzorku

Při výběru výzkumného vzorku jsem postupovala následovně. Nejprve jsem si definovala výzkumný problém a otázky, které se k němu vztahovaly. Na základě položených otázek, jsem přemýšlela nad možnými respondenty. Stanovila jsem si tři základní skupiny, přičemž skupinu mladistvých jsem navíc rozdělila do dalších dvou podskupin:

Skupina A – mladiství

- a) mladí lidé, kteří předčasně odcházejí ze středního školství a už se tam nevracejí
- b) mladí lidé, kteří po základní škole vůbec na střední školu nenastoupí

Skupina B – experti

Skupina C – rodiče mladistvých

⁵² viz Příloha P II – Informovaný souhlas.

4.5.1 Skupina A – mladiství

Rozhodla jsem se, že se budu ve svém výzkumu v rámci skupiny A – mladiství věnovat pouze jedné podskupině, a sice první – mladí lidé, kteří předčasně odcházejí ze středního školství a už se tam nevracejí. Výběr respondentů ze skupiny mladistvých pak měl tato kritéria: věk do 18 let, předčasně ukončené vzdělávání na SŠ a místo bydliště. Výběr jsem uskutečnila na základě vzájemné důvěry z předchozích setkání v rámci mé práce v SSŠT. Z nedostatku časové dotace pro výzkum jsem se nakonec rozhodla pro rozhovor jen s jedním mladistvým, oproti původně plánovaným dvěma (chlapec a dívka).

4.5.2 Skupina B – experti

U skupiny B – experti jsem postupovala podle těchto kritérií: člen instituce, přicházející do přímého styku s mladistvými, kteří předčasně ukončili vzdělávání na SŠ, zkušenosti v rámci práce v této oblasti.

Nejprve jsem kontaktovala Úřad práce Teplice a uskutečnila vstupní informační rozhovor s vedoucím oddělení analýz a prognóz, kde jsem získala statistické informace o dané problematice. Zjistila jsem, že problém v Teplicích je velmi aktuální a tak i výzkum v této oblasti vykazuje značnou míru **relevantnosti**. Následovalo kontaktování vedoucí oddělení speciálního poradenství a rekvalifikací a úvodní informační rozhovor k problematice, poté již došlo k výzkumnému rozhovoru s **expertem – Poradcem pro volbu povolání a IPS**⁵³.

K výběru **experta – výchovného poradce střední školy** došlo až na základě informací získaných rozhovorem s mladistvým. Kontaktovala jsem střední školu, kterou mladistvý ukončil, a prostřednictvím studijního oddělení dostala kontakt na jednoho z pedagogů, který byl současně výchovným poradcem. Předem jsem nevěděla, kdo to bude. Cílem kontaktování stejné školy, kterou mladistvý ukončil, byla snaha o dosažení lepší provázanosti získaných dat. Shodou okolností byl výchovný poradce také třídním učitelem mladistvého respondenta, což byla nepředvídatelná náhoda. Žádný z obou respondentů neví o tom druhém, že je součástí výzkumu.

⁵³ IPS - Informační a poradenské středisko pro volbu a změnu povolání.

Výběr respondenta v osobě dalšího **experta** – ředitele SSŠT byl po všech uskutečněných rozhovorech přirozeným doplněním informací, které chyběly zvláště v oblasti možností řešení dané situace v oblasti neziskového sektoru a také vzhledem k výhledu použití výsledků tohoto výzkumu k dalším podobným šetřením právě na půdě SSŠT.

4.5.3 Skupina C – rodiče mladistvých

Získání výpovědí respondentů z této skupiny by bylo jistě velmi zajímavým a smysluplným doplněním současného výzkumu, ale bohužel se mi z časových důvodů již nepodařilo žádného rodiče kontaktovat a rozhovor uskutečnit. Navíc získání důvěry u této skupiny respondentů není zcela snadná záležitost a vyžaduje značnou časovou dotaci. Nicméně se domnívám, že pro dosažení maximálních možných informací o daném problému, je nezbytné s touto skupinou pracovat a dosáhnout spolupráce alespoň v budoucnosti. Protože, jak pevně doufám, odevzdáním této bakalářské práce, zkoumání a hledání možností řešení problému ‚nestudující mládeže‘ v Teplicích neskončí.

4.6 Metody získání dat

Pro získání výzkumných dat jsem pro respondenta skupiny A – mladiství použila metodu hloubkového ‚*polostrukturovaného rozhovoru*‘⁵⁴, nebo také tzv. ‚metodu pomocí návodu‘⁵⁵. Druhou metodou, která byla aplikována u skupiny B – experti, byl ‚*rozhovor s expertem*‘⁵⁶. Na základě položených výzkumných otázek jsem sestavila čtyři výzkumné dotazníky šité na míru jednotlivým respondentům s tím, že jsem sice otázky modifikovala, ale u všech dotazníků jsem se snažila zachovat stejné okruhy témat kladených otázek. Jako příklady uvádím v příloze P III (dotazník pro mladistvého) a P IV (dotazník určený pro

⁵⁴ ŠVARÍČEK, R. – ŠEĐOVÁ, K. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. 1. vyd. Praha: Portál, 2007. 377 s. ISBN 978-80-7367-313-0. s. 159-160.

⁵⁵ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 2. vyd. Praha: Portál, 2008. 408 s. ISBN 978-80-7367-485-4. s. 174.

⁵⁶ tamtéž. s. 189.

experta, konkrétně pro výchovného poradce SŠ). Otázky jsem se snažila klást, co nejvíce otevřeně, aby bylo možné dosáhnout maximum spontánních odpovědí.

V následujících podkapitolách rozepisují okruhy kladených otázek na obě skupiny respondentů.

4.6.1 Tvorba dotazníku: skupina A – mladiství

Jak již bylo výše uvedeno s respondentem ze skupiny A byly uskutečněny celkem dva rozhovory – jeden základní rozhovor a necelý měsíc poté rozhovor s doplňujícími či upřesňujícími otázkami. Zde jsou okruhy témat kladených otázek základního rozhovoru⁵⁷:

- rodina, prostředí (obecný popis)
- vztah rodiny ke vzdělání, k práci
- škola, práce
- přátelé, volný čas
- přechod ze ZŠ na SŠ
- problém odchodu ze SŠ
- budoucnost

Okruhy témat kladených otázek doplňujícího/upřesňujícího rozhovoru:

- vzdělání a práce rodičů
- činnosti sourozenců
- záškoláctví
- etnicita – problémy, překážky
- problém učitelů na SŠ
- možnost současné pomoci SSŠT

⁵⁷ viz podrobně Příloha P III Dotazník – mladistvý (základní rozhovor)

4.6.2 Tvorba dotazníku: skupina B – experti⁵⁸

Okruhy témat kladených otázek:

- Popis práce experta, příp. popis zařízení, kde pracuje
- Typologie ‚nestudující mládeže‘
- Příčiny problému z pohledu experta
- Následky problému z pohledu experta
- Možnosti řešení problému – obecně a možnosti zařízení
- Etnicita – vyjádření k problematice romské menšiny

Pro všechny rozhovory jsem použila jako záznamovou metodu **nahrávání na diktafon**. Následně jsem všechny uskutečněné rozhovory přepsala metodou „*doslovné transkripce*“⁵⁹ do elektronické podoby. Při transkripci jsem ponechala nespisovné fonetické vyznění mluveného slova respondentů.

4.7 Metody vyhodnocení získaných dat

Design celého výzkumu, jak již bylo uvedeno na začátku kapitoly, je vystavěn na základě zakotvené teorie. Obvykle bývají vyvinuté kategorie redukovány metodou nepřetržitého porovnávání na teoretické koncepty, což se děje pomocí teoretického vzorkování⁶⁰. Avšak vzhledem k bezvýznamnému výběru případů (pouze jeden rozhovor s mladistvým) je krok teoretického vzorkování v rámci mé bakalářské práce neuskutečnitelný.

Ke zpracování získaných dat použiji analytickou techniku **otevřeného kódování**⁶¹, která umožní analýzu textů rozhovorů. Technikou „vyložení karet“⁶² vytvořím deskripci a

⁵⁸ viz podrobně Příloha P IV Dotazník – výchovný poradce SŠ

⁵⁹ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 2. vyd. Praha: Portál, 2008. 408 s. ISBN 978-80-7367-485-4. s. 208. In Mayring (1990).

⁶⁰ tamtéž. s. 245.

⁶¹ ŠVARÍČEK, R. – ŠEĐOVÁ, K. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. 1. vyd. Praha: Portál, 2007. 377 s. ISBN 978-80-7367-313-0. s. 211.

následnou interpretaci kódů. U každé skupiny použiji poněkud odlišný způsob analýzy textu:

4.7.1 Skupina A – mladiství

Vývoj tematických okruhů v teoretické části, případně na ní vystavěné praktické části mé práce, dovoluje jednoduše strukturované vyhodnocení stejně tak vygenerování prvních hypotéz ke konkrétní životní situaci mladistvého, který předčasně ukončil vzdělávání. Cílem mého výzkumu ale není zjištění „pravdy“ (tedy zda dotyčný říká pravdu), nýbrž pokus o rekonstrukci subjektivních vzorců objasňování případně ospravedlňování mladistvých. Vzhledem k tomu, že se jedná pouze o jediný rozhovor s mladistvým, půjde spíše o jakési kauzální nahlédnutí do problému, přičemž toto bude doplněno názory expertů na danou problematiku. Po rozkrytí textu kódy⁶³ budu tedy parafrázovat stanoviska mladistvého k určité vygenerované kategorii a následně je interpretovat.

4.7.2 Skupina B – experti

Jako protiklad k postojům mladistvého uvedu ke každé kategorii názory jednotlivých expertů. V příloze P VII je ukázka kódování textu rozhovoru s expertem z úřadu práce (Poradce pro volbu povolání a IPS).

4.8 Kategorizace

Stanovení jednotlivých kategorií a jejich podskupin jsem vytvořila prostřednictvím analýzy jednotlivých rozhovorů – tvořila jsem tedy kategoriální systém ze získaných dat. Nejprve jsem si vytvořila hlavní pojmy, které jsem následně technikou operacionalizace rozložila na další sledovatelné pojmy. Například v rámci kategorie Typologie nestudující mládeže jsem se zaměřila především na rodinu mladistvého, na prostředí, v němž žije, na přátele, s nimiž se stýká a vygenerovala podkategorie. V rozhovorech s experty jsem

⁶² tamtéž. s. 226.

⁶³ viz Příloha P VI - Ukázka kódování části textu rozhovoru s mladistvým.

vyhledávala místa, kde hovoří o těchto podkategoriích, případně jsem doplnila zajímavé postřehy, které expert vnímal jako důležité.

4.8.1 Kategoriální systém

Hlavní kategorie:	Podkategorie:	Podotázky:
Typologie 'nestudující mládeže'	Rodina Přátelé Prostředí Škola	Vztah ke vzdělávání, práci Vztahy Bydliště a jiné okolí ZŠ, ZUŠ, konzervatoř
Příčiny problému	Rodina Přátelé Škola Sám mladistvý	Nese nějakou vinu? Měli nějaký vliv na odchod? Nese nějakou vinu? Jak to vidí?
Následky problému	V rámci společnosti V rámci rodiny	Jak společnost reaguje? Co na to rodina?
Možnosti řešení problému	Preventivní Intervenční	Jak problému předcházet? Jak jej následně řešit?
Souvislost s etnickým původem	Pohledy expertů	Jsou předčasné odchody spojovány s příslušností k romskému etniku?

Tabulka 2 Kategoriální systém

4.9 Charakteristika respondentů a situace při rozhovorech

4.9.1 Profil respondenta č. 1 - Poradce pro volbu povolání a IPS, ÚP (R1)

R1 je žena, 43 let. Na ÚP pracuje 6 let z toho ve funkci Poradce pro volbu povolání a IPS 4 roky. Její hlavní pracovní náplní je poradenská činnost a příslušná administrativa. Pracuje s jednotlivci i se skupinami, kteří potřebují poradit v oblasti výběru škol, povolání,

zaměstnání atd. Nepravidelně dochází do ZŠ i SŠ (podle potřeby a požadavků škol). Při své práci se setkává mimo jiné i s nezaměstnanými mladistvými, kteří předčasně odešli ze vzdělávací dráhy.

Výzkumný rozhovor se odehrál v příjemné a důvěrné atmosféře v kanceláři R1 na ÚP. Podpis informovaného souhlasu i souhlas s nahráváním na diktafon byl bez problémů. Rozhovor se uskutečnil 3.března 2010 v 9.00h.

4.9.2 Profil respondenta č. 2 – Mladistvý (R2)

R2 je muž, 17 let, romské národnosti. Před rokem ukončil studium na konzervatoři a od té doby je veden na ÚP jako nezaměstnaný mladistvý. Občas si najde brigádně pomocnou práci. Ve volném čase se věnuje především hudbě (hře na klavír a zpěvu). Celých 9 let souběžně se ZŠ chodil také na ZUŠ⁶⁴ obor klavír a v tomto oboru je velmi talentovaný.

Výzkumné rozhovory s R2 byly uskutečněny celkem 2 – jeden základní rozhovor a necelý měsíc poté ještě doplňující rozhovor. Oba rozhovory se odehrály v Salesiánském středisku, kam R2 občas dochází, a proběhly v atmosféře důvěry. První rozhovor byl zpočátku poněkud ovlivněn nervozitou R2. Tato nervozita se v průběhu rozhovoru vytratila. Shodou okolností bylo při druhém doplňujícím rozhovoru zjištěno, že R2 je bývalým žákem R3, která byla jeho třídní učitelkou. Tato skutečnost je náhodná. Podpis informovaného souhlasu podepsal jak R2, tak také jeho zákonný zástupce (matka). Souhlas s nahráváním na diktafon byl také bez problémů. 1. rozhovor se uskutečnil 16.března 2010 v 10.00h., 2. rozhovor 21.dubna 2010 v 11.00h.

4.9.3 Profil respondenta č. 3 – Výchovný poradce na SŠ (R3)

R3 je žena, 48 let. Povolání učitelka a výchovná poradkyně na konzervatoři. Ve škole pracuje od svého absolvování. Vyučuje obor klavír a mimo jiné vykonává funkci třídní učitelky. Stará se o dobré klima třídy a omlouvá absence žáků. Ve své profesi se setkává s mladými, kteří, ať už dobrovolně nebo nedobrovolně, opouštějí tuto střední školu.

⁶⁴ ZUŠ – Základní umělecká škola

Rozhovor proběhl v kabinetě R3 v příjemné a důvěrné atmosféře. Podpis informovaného souhlasu i souhlas s nahráváním na diktafon byl bez problémů. Počáteční nervozita z nahrávání se s prvními větami rozplynula. Rozhovor se uskutečnil 20.dubna 2010 v 10.00h.

4.9.4 Profil respondenta č. 4 – Ředitel Salesiánského střediska (R4)

R4 je muž, 47 let. Povoláním kněz katolické církve, ředitel Salesiánského střediska. Vykonává personální a manažerské činnosti, pedagogické a sociální činnosti. V rámci své práce se setkává s dětmi a mladými lidmi, z nichž někteří také předčasně opustili vzdělávání.

Rozhovor se uskutečnil v kanceláři R4 v přátelské a důvěrné atmosféře. Podpis informovaného souhlasu i souhlas s nahráváním na diktafon byl bez problémů. Výpovědi byly bohužel poněkud zkresleny nervozitou z použitého diktafonu, která se po dobu rozhovoru nevytratila. Rozhovor se uskutečnil 21.dubna 2010 v 9.00h.

4.10 Vyhodnocení

V kapitole vyhodnocení se podíváme na názory jednotlivých respondentů navíc rozdělených do výše uvedených skupin, tedy skupina A – mladistvý, skupina B – experti. Parafráze nebo citace budou v textu označeny písmeny P a C. Čísla znamenají čísla řádků, kde se daný text nachází. U rozhovoru s mladistvým navíc bylo nutné rozlišit rozhovor hlavní (H) a doplňující (D). Příklady:

DP 58-60: = parafráze (P) z doplňujícího rozhovoru (D) s mladistvým na řádcích 58-60.

R3C 100-105: = citace (C) z rozhovoru s expertem č. 3 (R3) na řádcích 100-105.

4.10.1 Typologie ‚nestudující mládeže‘

4.10.1.1 Rodina, prostředí, přátelé, škola

A – mladistvý:

HP 12: Je mi 17 let, narodil jsem se v xxx. DP 5-32: Bydlím s maminkou, která se vyučila švadlenou, tatínek s námi 6 nebo 7 let nebydlí. DP 41-54: Mám 3 sourozence – 2 bratry (16 a 6 let) a sestru (12). DP 58-69: Bydlíme ve vile, kde současně pracuje sociální pracovnice, která vybírá nájmy a dohlíží, aby byl v domě pořádek. 57: O víkendech bývám s přítelkyní.

DC 5: „Maminka je na úřadu práce a tatínek vůbec nevím, protože s ním se moc nestýkám.“ 13: „Jako on jenom zpíval. Skupinu měl taky.“ 118: „Mám svoji skupinu.“ 406-408: „Kluci jsou talentovaní, ale když oni nechodili na žádnou školu, prostě nic, ale dají si říct a naučej se hodně.“

HC 19-22: „Tak jako když jsem byl malej, tak jako většinou mě bavilo jenom hrát na klavír, že. Většinou ta škola, no. Rodina mě k tomu jako né nutila, ale prostě mě k tomu nabuzovala, abych to jako udělal.“

HP 387: Od malička jsem se chtěl stát učitelem hudby. Učím děti a budu učit malého bratra, protože má talent na hraní.

HP 138-142: Na základní škole mi to šlo, měl jsem tam hodně přátel, dobré učitele a bavilo mě to. 149-153: Byl jsem v hudební třídě. 173-175: Chodil jsem do pěveckého sboru, jezdili jsme na soutěže, vyhrávali je a měli pěkné zážitky.

HP 232: Také jsem chodil celých 9 let na ZUŠ. 248-250: Soutěžil jsem a vyhrával jsem první místa. Mám doma asi 18 diplomů a pohár za hru na klavír. 233: Paní učitelka ze ZUŠ byla moc hodná, 242: někdy mě učila i v sobotu a v neděli. Měli jsme vztah jako kamarádi. 257-261: Trávili jsme spolu skoro víc času než s maminkou doma. 254: „Ona jako chtěla, abych tam šel a udělal tu konzervatoř.“ 255: A taky mi říkala, že „to tam prostě nebude dobrý, že se mi to tam líbit nebude“, 253: „protože ona ty učitelky tam zná, ona mi to říkala dopředu. Tak já říkám, já to aspoň zkusím.“

HP 220: Na konzervatoři jsem vydržel necelý rok. Byl jsem tam od září do května.

Interpretace:

Mladistvý žije v neúplné rodině a mezi sourozenci je nejstarší. Žije v domě, kde musí dohlížet sociální pracovník (zřejmě se jedná o vyloučenou lokalitu). Evidentně je velice hudebně nadaný a toto nadání je v rodině podporováno. Mladistvý přebírá vzorce chování z rodiny, má svou skupinu, přičemž otec měl také svou skupinu. Ve skupině jeho kamarádi také nechodí na žádnou školu, může tím být ovlivněn. Rodina podporuje jeho vstup na ZUŠ a následně na konzervatoř, stejně tak měl podporu od učitelky ze ZUŠ, která mu pomohla dostat se na konzervatoř. Rodina sice podpořila jeho vstup na konzervatoř stejně tak ale podpořila i jeho odchod z ní. Mladistvý může být značně ovlivněn rodiči, kteří nepracují (matka je nezaměstnaná, i když vyučená a u otce tvrdí, že neví, ale zřejmě také nepracuje),

jeho kamarádi také nechodí na školy, takže má ve svém jednání oporu jak doma, tak mezi svými přáteli, s nimiž má skupinu. Obojí mohlo být podhoubím pro předčasný odchod.

B – experti:

R1C 76-78: „*Je to hlavně v rodinách, protože tam je model nějaký v té rodině už nastavený a oni třeba vidí, že nikdo z rodiny nepracuje, nemá vzdělání a nějakým způsobem to jde.*“ 98: „*Spíš jde o to, že ty rodiče nechťejí.*“ 164: „*Doma vlastně jim říkají, k čemu to potřebuješ tu školu?*“ 209-211: „*Spíš donutit ty rodiče, aby měli trochu větší zájem o ty děti, aby chodili na třídní schůzky, aby se zajímali.*“ 179-182: „*Nevím, jak dalece jsou dávky,(...) tam nevím, kolik taková rodina dá dohromady, ale asi zřejmě dají dost, když se nevyplatí jednomu jít dělat.*“

R3C 76-78: „*Oni jsou různí, oni mají různé charaktery. Jsou to vesměs osobnosti.*“ 96: „*Jsou tady lidi učňovského typu a naopak jsou tady prostě i vědecky založený.*“ 479: „*Pravidlo jako je, že úplně nefunguje rodina(...), a nebo ten člověk má sám nějaký vnitřní problém.* 482: „*Jsou to takový jako spíš psychologický problémy.* 315: „*Většinou jsou to výjimečný hráči, ale spíš prostě tady je ten sociální problém.*“ 350: „*No, ale pak jsou to teda spíš nějaký ty sociální případy, který propadnou (...) beznaději třeba.*“ R3P 306: Cizinci mají problém s integrací do kolektivu a většinou tady jsou s neúplnou rodinou, s matkou.

R4C 22-25: „*Hlavní problém je prostě v té nízké motivaci těch dětí (...) a ta se vytváří tím, že dítě motivují rodiče nebo osoby, které pro ně jsou nějak významné, které mají vliv na jejich život. (...) Nízká motivace vůbec té určité sociální skupiny lidí.*“ 73-79: „*Takže to je takovej proces, proces několika generací, který postupně ztrácí motivaci pracovat. Nejdřív krátkodobě a potom se to prostě odnaučej a ten sociální systém ekonomický, působí tak, že nakonec je nějak zajistí, takže oni minimální finanční prostředky na to aby žili, aby měli kde bydlet, zatím ještě mají, zatím ještě nějaký čas mít budou, nevíme jak dlouho, takže prostě ta motivace pracovat je hrozně nízká, tím vlastně klesá jejich hodnota, ne ekonomická, ale lidská, prostě jim klesá jejich sebedůvěra a to je vlastně stále víc a víc degraduje.*“

Interpretace:

Všichni experti se shodují v tom, že největší vliv na mladistvé má jejich vlastní rodina, případně nejbližší okolí. R1 vidí možný problém také ve výši sociálních dávek, které

umožňují jejich příjemcům nepracovat. Podobně vidí problém i R4, který hovoří o nízké motivaci k chození do školy, potažmo chození do práce, což také uvádí do souvislosti s výší sociálních dávek. R3 uvádí, že na konzervatoři jsou všichni osobnostmi, přesto že se odlišují úrovní svých schopností a možností, přednostní je talent člověka. Problematické mohou být osobní problémy psychického charakteru a propadání různým sociálně patologickým jevům. U cizinců hovoří navíc o problému s integrací do kolektivu, což může způsobovat např. jazyková bariéra nebo odlišné vzorce chování, či netolerance ze strany většinového v kolektivu.

Srovnáním tvrzení mladistvého a expertů dojdeme k závěru, že rozhodně platí vliv rodiny a přátel na chování a jednání mladistvého. Rodina je neúplná, žije ze sociálních dávek a nikdo nepracuje. Současně mladistvý je osobností s mimořádným talentem pro hru na klavír, což potvrzuje slova experta R3.

4.10.2 Příčiny problému

A – mladistvý:

HP 91-99: Chtěl jsem na škole zůstat, ale nevyšlo mi to. Nelíbili se mi učitelé a jejich přístup k nám žákům. Nebylo to normální. Bylo tam málo hraní na klavír s učitelem hlavního oboru. Bylo tam hodně učení a málo hraní. To mě nebavilo, kvůli tomu jsem přestal. Kdyby se tam hrálo víc, tak bych překonal učitele a zůstal. 157-158: Neměl jsem tam kamarády jako na základní škole a učitelé byli jiní. Vůbec to tam nevypadalo jako škola, spíš jako nějaký klub a dělali si tam s námi, co chtěli. 161: Bylo to jak lajdácká škola, 165: nic bych z toho neměl, kdybych to udělal. HC 165-166: „*Prostě ti učitelé vůbec neměli zájem o ty žáky.*“

HP 192-193: Kdybych mohl na konzervatoři něco změnit, budou to učitelé. Jejich chování k žákům. 200: Také jsme se museli strašně moc učit a bylo na to málo času, protože školu jsme měli od 8 do 8h. 204-206: Nevadilo mi učit se, ale ti učitelé byli hrozní. 305: Myslel jsem si, že se tam bude víc hrát, ale není to tak. 361: „*Nevím, prostě to dělají učitelé samozřejmě, to je tou školou. Ta škola sama o sobě už nám prostě napovídala, jako že prostě ti učitelé nejsou takoví, jako mají být.*“ DP 100-106: Byli moc hodní, radili nám při testech, všechno nám řekli, vůbec nebyli krutí. Nic by nás tam nenaučili. 109: Nebyli jako učitelé, spíš jako kamarádi. 110: Nepřipadalo mi to jako škola. 114: Vztahové problémy jsem s učiteli žádné neměl. 76-78: Za školou jsem byl pouze jednou.

HP 314: Poslední kapka, kdy jsem si řekl dost, bylo, když mi nevěřili, že jsem marodil, i když jsem měl omluvenku a dali mi neomluvené hodiny. HC: 317: „*To by pak měla mamka nebo taťka problémy. Tak to jsem nechtěl dělat, říkám, tak končím.*“ 327-330: „*Tak jsem s tím zašel domů, řekl jsem to mamce a ona mi sama řekla, buď si vybereš, že budeš chodit dál, ale počítej s tím, že to bude takhle krutý, nebo prostě řekla sama, že si mám vybrat a já jsem řekl, že chci skončit.*“ HP 337: Druhý den mě máma odhlásila. Oni dělali jako kdyby nic, jako by vůbec nevěděli, co udělali. Nevěřili, že odcházím kvůli takové blbosti. Já si nemyslím, že je blbost dostat neomluvené hodiny, na které jsem měl omluvenku. 374-375: „*Tam stačilo 10 neomluvených hodin a vyhodili by nás.*“

HP 227: Měl jsem možnost přestoupit na školu s jiným zaměřením, ale já jsem nechtěl, mě by asi nic jiného než hudba nebavilo.

Interpretace:

Mladistvý vidí hlavní problém svého odchodu v učitelích a v tom, že hlavní obor, tedy hra na klavír, byl pouze dvakrát týdně. Také tvrdí, že je na škole příliš mnoho učení a málo času na něj. Přesto se mu škola jeví jako lajdácká, což stojí poněkud v protikladu. Kdyby to mohl změnit, změnil by učitele a jejich chování. Také tvrdí, že učitelé nemají zájem o žáky. Ze školy odešel po tom, co dostal neomluvené hodiny. Vinu dává škole. Říká, že za školou byl pouze jednou.

Učitelka ZUŠ věnovala mladistvému velkou péči a hodně času, upozorňovala jej také na to, že se mu na konzervatoři nebude líbit. To může znamenat, že mladistvý byl před vstupem na konzervatoř zvyklý na přílišnou péči a možná se mu zdálo, že mu na konzervatoři tolik péče není věnováno. Stěžuje si, že má pouze 2krát týdně hlavní obor s učitelem, ovšem na druhé straně má pro hru na nástroj vyhrazené denně hodiny cvičení. Zřejmě tedy nejde o nedostatek možnosti hrát na klavír, ale o touhu trávit více času s učitelem hlavního oboru. To by ostatně odpovídalo i tomu, že Romové se učí poslechem a pozorováním druhých (svých učitelů). Proto mu možná chyběl častější kontakt s učitelem hlavního oboru klavíru.

Dalším problémem je značná jednostrannost zaměření mladistvého. Nebaví jej nic jiného, než hudba, což je pro život poměrně nepraktické. Zde by mohla být na vině rodina, která jej zjevně nevedla k ničemu jinému než k hudbě.

B – experti:

R3P 167: Základní problém je, že si v prvním ročníku musí student vyřešit, jak se stát dospělým. 159: Je nežádoucí, aby v 15 letech chodili studenti do hospod. Problémem může být, když se chytanou špatné party. 177: Určitou roli může hrát i marihuana, ta tady určitě je, to už je asi běžná věc. 196: Pak mají problémy s docházkou, občas se vyskytne šikana, ale u nás spíš výjimečně a určitě nějaké drogy.

R3C 258: *„Vím o dvou studentech, kteří museli opustit školu v druhém pololetí 6. ročníku, protože dostali podmíněčné vyloučení. To znamená, že nesmí mít ani jednu neomluvenou hodinu, což člověk tohoto typu většinou nezvládne.“* 263: *„Je to recidiva. Je zvyklej tady nepřijít a sem tam tádle nepřijít, protože si myslí, že to nějak projde, nevěří, že se to opravdu stane. A většinou se to stane.“* 272: *„Pokud jsou to vynikající hráči, tak ten profesor hlavního oboru nechce o toho žáka přijít, ale on nedodržuje pravidla, že jo.“*

R3P 325-329: Někteří žáci mají prostě prapodivné omluvenky, které nemohu akceptovat, to je pak neudržitelné.

R3P 342-354: Pokud žák opustí školu dobrovolně, může k tomu mít tyto důvody – má ještě jiný talent a chce se živit jinak, zjistí, že konzervatoř je časově náročná a že musí pořád hrát na nástroj-nemá takovou lásku k hudbě, aby to vydržel, těhotenství u žen. Ti, co odchází nedobrovolně, většinou nemají vůli dodržovat pravidla a pak to mohou být sociální případy, třeba ti, co si řeší vnitřní problémy a začnou třeba pít.

R3C 415-419: *„On ten člověk se do té situace uvedl většinou sám, zavinil si to sám. Já bych řekla, že ze strany pedagogů je velká snaha, aby se to nestalo. Všichni chtějí toho žáka tady udržet. Je to v podstatě jejich práce (...), ale když ten člověk nespolupracuje, nic nedělá, nevykazuje výsledky, tak je to vlastně zbytečný, že jo. S ním nehnete.“*

R3P 452: Podmínečné vyloučení dostane člověk, až když to dělá opakovaně. Dostane asi dvojí varování a pak teprve přijde ta podmínka. Je možné, že toto opatření mohlo některé studenty zastrašit.

R3C 413: *„Ono je nic jinýho než hudba většinou nebaví. Jsou tady prostě a nic jinýho neumí, to je strašně těžký. Je to dost takový jednostranný uplatnění potom.“*

R1P 76: Příčina problému je hlavně v modelu těch rodin a v tom, jak to má rodina nastavené. Mladí se musí například starat o mladší sourozence, možná jim to chození do

školy také zakážou nebo rozmluví. 99: Mají o ně strach, aby se jim ve škole nebo po cestě něco nestalo. 113: Nemají chuť někam dojíždět, nechutí učit se, věnovat čas škole. 126: Romové navíc tvrdí, že jsou černí a že je stejně nikam nevezmou. 133: Dalším problémem bývá špatně zvolený obor, 141: osobní rodinné problémy – nemají peníze, rodiče se rozvádějí. 158: Nebo se chytanou špatné party a mají jiné zájmy, nebo fetují. 211: Chybí jim zájem rodiny a taky 258: vytrvalost dodělat tu školu. 231: Někomu třeba opravdu nejde učení. 102: Tady v Teplicích moc výběr škol s nižšími učebními obory není, takže je třeba dojíždět.

R4P 22: Hlavní problém vidím v nízké motivaci a ve vlivu rodiny a okolí.

Interpretace:

R3 hovoří o nedobrovolných odchodech na základě mnohých neomluvených hodin, tedy na základě podmíněného vyloučení, kde pak stačí pouze 1 neomluvená hodina a žák musí ze školy pro nekázeň odejít. Mladistvý tvrdí, že odešel sám právě na základě několika neomluvených hodin. Otázkou je, zda se tímto dostal do podmíněného vyloučení, o kterém sice nehovoří, ale svým způsobem to z rozhovoru vyplývá. Pokud by se jednalo o ojedinělou omluvenku, jistě by jen tak pro nic za nic nedostal neomluvené hodiny. Zřejmě měl opakované absence, nebo podivné omlouvání svých absencí. Mladistvého výrok o tom, že učitelé nemají zájem o žáky, se naprosto neslučuje s tvrzením R3, kde učitelé naopak zájem o žáky mají. U mladistvého může jít o subjektivní dojem, který mohl být vypěstován již zmíněnou přílišnou péčí učitelky ZUŠ, kterou možná podvědomě vyžadoval i na konzervatoři.

Podle školy leží vina při nedobrovolném odchodu jednoznačně na žákovi, který nedodrží pravidla. Nezabývá se tím, zda tato pravidla nejsou příliš tvrdá a zda třeba některé žáky neodradí, jako se to s největší pravděpodobností stalo u našeho mladistvého, který se evidentně zalekl přidělených neomluvených hodin, ať už to bylo za strany školy právem, nebo neprávem. Nezanedbatelnou komplikací v životě mladistvého by mohla být také výrazná jednostrannost zaměření výhradně na hudbu. U mladistvého evidentně nešlo o špatně zvolený obor, o němž hovoří R1, ale zůstává otázkou, do jaké míry měl na jeho odchod vliv přátel z hudební skupiny, s nimiž se často schází – tedy vliv party. Problém nízké motivace podle R4 je u dotazovaného mladistvého také otázkou.

4.10.3 Následky problému

A – mladistvý:

HC 351: „*Tak určitě bude těžký si najít práci, (...) protože práci jen tak nenajdu, když nemáte dneska výuční list, papír, že prostě máte nějaký zkušenosti, tak asi nic nedokážete.*“

HP 387: Od malička jsem chtěl být učitelem hudby, ale to už se mi určitě nesplní.

HP 109: Asi budu dělat prodavače, nebo něco takového. „*Něco, co se prostě dá dělat normálně, kde nemusí být něco extra, kde bych se musel něco extra učit.*“

HP 75: Jsem nahlášený na úřadu práce. Tam nám občas dají doporučenku, 74: nebo nám poradí sociální pracovnice, která chodí k nám do domu, nebo si sami hledáme brigádu.

HP 51: Ve volném čase chodíme s kamarády hrát a zpívat většinou ke mně domů. Nebo chodím k počítači, dívám se na televizi, hraju se sourozenci hry nebo jdu ven.

Interpretace:

Je smířený se svým osudem, že už nebude učitelem hudby a přemýšlí nad tím, co bude dělat. Uvědomuje si, že bez ukončeného vzdělání bude mít problém najít vůbec nějakou práci, natož práci, která by jej bavila. Je pozitivní, že je aktivní a hledá si alespoň nějaké brigádnické činnosti.

B – experti:

R1P 88-90: Když nechodí do školy, tak se doma nudí, zvláště holky říkají, že se dívají na televizi, hlídají sourozence nebo chodí ven. Kluci většinou nějaké aktivity mají. 117: Chodí na úřad práce. 121: Kluci si shánějí práci na černo a vyhovuje jim to. Někteří si v pozdějším věku uvědomí, že nemít vzdělání je problém a chtějí si dodělat maturitu. 156: V pozdějším věku už ale bývá omezený výběr na dálkové studium. 155: Kolem 25 let mívají zájem o rekvalifikace. 162: Začnou si uvědomovat, že vlastně nemají vzdělání a nic nejsou. 176: Musí počítat s tím, že se základním vzděláním dostanou jen minimální mzdu a „*že budou dělat pořád někde poskoky, (...) nádenický práce.*“ 186: Už i v té průmyslové zóně tady chtějí mít lidi vyučené s pracovními návyky.

R3P 268: K nám do školy se žáci mohou po odchodu znovu za rok přihlásit. Většinou to ale hned neudělají a pak už jsou starší, takže může být problém s věkem. 271: Taky hodně

záleží na tom, jestli učitel hlavního oboru chce toho problematického žáka ještě učit. 283: Když má žák opakované absence, tak prostě ztratí důvěru těch dospělých.

R3C 386: „*Má to pro ně velkej dopad ekonomickéj. Ten člověk nemá vzdělání, nemá papír.*“ 390: „*A když nemá papír (...), tak má úplně jako minimum.*“ 401-405: Povolání hudebníka je strašná dřina a je to špatně placené. „*A když ten člověk nemá papír, tak je to ještě horší, že vlastně ho nevezmou třeba nikde.*“

R4C 29: „*Následky to má takový, že prostě pro ně to znamená více méně dělat jenom náhodný práce, příležitostně, když někdo zrovna potřebuje a je to taková sociální nejistota, nejistota na celý život.*“ 47: „*Kdo se v nějakým okamžiku zastaví, tak už prakticky nemá šanci se do toho procesu nějak vrátit, udržet se v té určité skupině.*“

Interpretace:

Všichni experti se shodují v tom, že člověka, který předčasně ukončí vzdělávací dráhu a nezíská osvědčení o ukončení studia, dostane následně spíše podružnou práci a malý plat, pokud tedy vůbec o něj projeví nějaký zaměstnavatel zájem, což je podstatný předpoklad. Z tohoto stavu tedy vyplývá značné riziko nezaměstnanosti, která může vést k úpadku osobnosti a sociálnímu vyloučení. Dopady jsou pro takového člověka tedy hlavně ekonomického charakteru, ale i psychického. Může dojít ke značné sociální nejistotě. Pokud opakovaně absentuje ve škole, ztrácí navíc důvěru dospělých. Problematický bývá pozdější návrat do školy buď z důvodu věku, nebo z neochoty učitelů věnovat se žákovi, který již jednou zklamal.

4.10.4 Možnosti řešení problému

4.10.4.1 Preventivní opatření

A – mladistvý:

Interpretace:

Preventivním opatřením z pohledu mladistvého by mohla být změna chování učitelů konzervatoře, což je samozřejmě zcela subjektivní názor mladistvého. Pokud by rodiče kladli důraz i na jiné složky mladíkových schopností, než jen na rozvoj hudebního nadání, a vychovávali jej s akcentem na ně, nemusel být odkázán pouze na své jednostranné zaměření. Možná by pak neodmítal přechod na jiný studijní obor.

B – experti:

R1P 10: Úřad práce chodí radit dětem v osmých a devátých třídách základních škol, kam dál a jaký obor si vybrat. 18: Radíme jim také individuálně. 21: Máme tady asi 300 kazet s profesemi, které jim můžeme promítnout a ukázat jednotlivou profesi z různých stran.

R1C 81-83: *„Ty rodiče, pokud by třeba měli snížený dávky, když dítě bude na úřadu, tak možná jo, něco by se aspoň zkusilo. Ale tím, že to vyjde úplně nastejno finančně, tak oni je mají radši doma, jak říkají většinou rodiče.“* 204-205: *„Asi bych trošku postihla ty rodiny, pokud ty děti nepošlou dál do školy, finančně.“* 222: *„Myslím, že opravdu jenom přes ty peníze by to šlo.“*

R1C 94: Často říkají, že nemají peníze, ale běží přece ten program „Podpora romských žáků na středních školách“, kdy mají dopravu, jídlo, pomůcky zpětně hrazené. Takže v penězích to není.

R1P 209: Bylo by dobré donutit rodiče, aby se víc zajímali o děti, chodili na třídní schůzky, učili se s nimi doma. 240: Hlavně se ale musí vybrat správný obor vzdělávání a musí být podpora v rodině.

R1P 274-275: Ty děti, které dorazí k vám do Salesiánského střediska, jsou asi už na dobré cestě a pokud je ta činnost tam baví a chytne, tak pak mohou zase dávat příklad ve svých rodinách.

R3C 319: *„Hlavně profesori hlavních oborů mají velkou snahu tomu člověku pomoci. Komunikují s rodiči, komunikují s něma, i když už třeba odešli.“*

R3C 419: *„Jako, kdybysme znali to řešení, tak už ho dávno aplikujem.“*

R4C 33-35: *„Jedinej způsob je, pracovat především s těma dětma, nebo s těma mladýma, který se ještě motivovat daj, nebo respektive pracovat s nima ve věku, kdy jsou ještě motivovatelní. 37: Je to věk do takových 12 let.“* 45: *„Motivovat, motivovat, motivovat a vzdělávat ty děti. Dát jim, co potřebujou, aby měly šanci.“* 67: *„Snažím se jim pomáhat tím, že vytvářím prostředí, který bude pro ně podnětný, který jim bude nabízet příležitosti.“*

R4P 82-85: Budeme dělat to, co dělal před 150 lety don Bosco. Budeme učit toho člověka, že má svou hodnotu a že se musí o svůj život nějakým způsobem postarat. 109-111: Máme nízkoprahový klub, máme aktivity pro rodiny s dětmi a s těmito nástroji můžeme pomáhat těm, kteří k nám chodí, nebo můžeme děti vyhledávat a motivovat je, aby ve škole zůstali.

R4C 113-115: „*My jim můžeme nabízet mnoho,(...) ale nakonec rozhodnutí je na nich a oni mají svobodu.*“

Interpretace:

Z výše uvedených výroků vyplývá, že je velká snaha z mnoha stran mladým lidem, kterým hrozí předčasný odchod, pomáhat. Úřad práce a jeho složky jsou přímo pověřeny prevencí předčasných odchodů, zvláště formou dobrého poradenství jak na základních školách, tak i jednotlivcům, kteří konkrétního poradce vyhledají. Poradenství spočívá ve výběru odpovídajícího studijního oboru určeného na základě rozhovoru s poradcem a psychologem ÚP, případně na základě vyhodnocení dotazníku. Také existují projekty na podporu např. romských žáků na školách. Úřad práce vidí jednu z možností, jak udržet předčasně odcházející mládež ve středním školství, ve snížení výše sociálních dávek u těch rodin, které nebudou své potomky posílat na střední školu. Toto opatření by mělo z pohledu ÚP za následek, že žáci sice s určitou dávkou donucení školu vystudují, ale na druhou stranu by se tak mohl přerušit onen pověstný ‚začarovaný kruh‘, kdy rodiče nepracují a jsou navíc nevzdělaní a jejich děti vidí špatný příklad do života. Většina mladých v pozdějším věku si totiž uvědomí svou hloupost a chtějí si vzdělání dodělat následně. Takto by se těmto mladým těžkosti spojené s pozdějším, často komplikovaným, studiem značně snížily. Názor ÚP ohledně donucení rodičů k tomu, aby se více zajímali o své děti a o jejich činnost ve škole je, dle mého názoru, nemožný a zřejmě neuskutečnitelný. Především z pohledu osobní svobody a z toho, že není možné kohokoli k čemukoli nutit. Spíše by se dalo v tomto ohledu více zabrat na poli motivačním.

Škola a její učitelé, včetně výchovného poradce, mají maximální zájem na udržení žáka ve škole, protože si uvědomují jeho jedinečnost a talent pro hudbu. Komunikují s žákem i s jeho rodiči, a to ne pouze jednou, ale opakovaně od výskytu prvních závažných problémů.

Jedním z možných a již částečně uskutečňovaných preventivních opatření předčasných odchodů je práce Salesiánského střediska ve městě. Po vzoru zakladatele dona Bosca se salesiáni snaží vychovávat mládež k zodpovědnosti za svůj život a tím také předcházet předčasným odchodům. Tuto skutečnost potvrzuje i poradce ÚP, který vidí v činnosti SSŠT smysl.

4.10.4.2 *Intervenční opatření*

A – mladistvý:

HC 99: „*Měl jsem nabídku ještě jít na jinou školu, ale to už jsem nechtěl dělat od znova.*“

HC 118: „*Mám svoji skupinu, takže snad bysme se mohli někam dostat.* 121: „*Jsme zatím ještě mladý, že jo, takže určitě to nějak půjde, určitě něco uděláme.*“ 273: „*Musíme se nějak projevit. Nahrát CD.*“ 283: „*Nic jinýho nám nezbejvá.*“

HC 399: „*Budu si muset najít práci. Budu tam muset bejt nějak na stálo a budu muset nějak tak přežít.*“ 402: „*Kdyby mi vyšla ta skupina, tak by to bylo dobrý.*“ HP 403-404: Myslím, že bysme se tím uživil.

DP: Nemám představu, jak by mi mohlo Salesiánské středisko v mém životě pomoci. Vůbec jsem nad tím nepřemýšlel.

B – experti:

R1P 10: Úřad práce dělá poradenské činnosti pro ohrožené skupiny včetně mladistvých od 15 let. 34: Pokud se nepodaří někoho vrátit do školy, tak zkusíme aspoň rekvalifikace.

R3C 265-267: „*Když jsou vyloučeni, tak se můžou znova vrátit, já nevím, o dva roky zpátky. Ztratí vlastně ten rok a pak se můžou znovu přihlásit.*“

R3C 127-131: „*No a pak jsou tady právě ti, co došli třeba jenom do čtvrtáku nebo ani to ne. (...) Podle mně se nějak uplatněj, v nějakých kapelách nebo tak nějak. Určitě potom v tom jejich etniku něco znamenají, že si jich jako vážej. Dělalí čest tomu etniku.*“

Interpretace:

Jedním z možných intervenčních opatření je dostat odchozí mladistvé, co nejdříve zpět do vzdělávacího procesu, ať už na podobný obor, který ukončili, nebo na jiný. Tuto možnost náš mladistvý odmítá pro jednostrannost svého zaměření. Jako důvod uvádí, že by ho jiný obor nebavil a navíc nechce druhou školu dělat zase od začátku. Nedívá se tedy do budoucnosti, ale žije přítomností. Je upnutý pouze na hudbu a za tímto cílem si jde. Svě naděje vkládá do hudební skupiny, s níž chce prorazit a tak se v budoucnu žít. Tato představa se jeví jako poněkud nereálná, ale v současné době je na ni mladistvý plně soustředěn a veškeré síly napíná právě tímto směrem. Mimo to si uvědomuje, že si asi bude

muset najít nějakou trvalou práci, ovšem zdá se, že ještě nemá jasnou představu. Mladistvý nemá žádnou představu, jak by mu mohlo Salesiánské středisko pomoci.

Úřad práce se v případě předčasných odchodů snaží tyto mladé lidi motivovat k návratu na střední školu. Pokud se to nepodaří, pokouší se alespoň nabízet rekvalifikační kurzy.

Škola dává odchozím mladistvým velkou druhou šanci – mohou se po roční přestávce znovu na školu přihlásit. Problémem těch, kteří této nabídce využijí, může být věk a také neochota učitelů věnovat se člověku, který je v minulosti zklamal. Tato nabídka zřejmě není příliš využívána. Škola potvrzuje výpověď mladistvého, že je možné uplatnit se v nějaké skupině a získat tak obdiv u svého okolí. O možnosti obživy tímto způsobem nehovoří.

4.10.5 Souvislosti s etnickým původem

A – mladistvý

DP 88: Na konzervatoři jsem vůbec žádné problémy se svým původem neměl. „*Tam je hodně Romů, takže oni s nima, (jednají) možná ještě líp, než s normálníma.*“ DC 89: „*Brali nás tam ještě víc, protože věděli, že mají v sobě víc, že jsou nadaní trochu víc.*“

Interpretace:

Způsob, jakým mladistvý o Romech hovoří, napovídá mnoho o jeho postoji k sobě samému i k tomuto etniku. Zdá se, že se zcela neztotožňuje se svým původem. Navíc hovoří o Romech a „normálních“, což může znamenat, že Romy nepovažuje za normální. Může mít problémy s vlastní identitou.

B – experti

R3C 112-115: „*To studium je šestileté a vždycky v tom šestiletém cyklu se nějaký Rom našel. Ale řekla bych, že ne vždycky to dodělal tu školu ten člověk. Když už se sem dostanou, jsou velmi talentovaní, (...) ale nemají v sobě tolik té kázně.*“ 116: „*Ale pak jsou výjimky.*“

R3C 363-365: „*Oni sem přijdou a oni opravdu mají ten talent tak jednostranně, že opravdu mají velkou lásku k hudbě a chtějí hrát a to ostatní je trošku zdržuje, nebo v podstatě nezajímá úplně. Ale není to úplně u všech stejný.*“

R3C 384: „Takže prostě si myslím, že tady jsou lidi bez předsudků.“ 374: „Že je opravdu zajímavá hlavně to, jestli jsou to muzikanti a jestli mají zájem studovat.“

R3C 483: „No a u těch Romů je to tak, (...) že se tady v té společnosti asi necejtí úplně dobře a že trošičku jakoby zloběj, (...) že se jako vymezují vůči nám.“ 512: „Akorát my nevíme, jak to maj, to bysme se k nim museli dostat a povídat si s něma.“

R1C 98-101: „Bojej se o ně, aby holky někdo nepřepadl, kluky aby nenapadli skini, ted' mluvím přímo o romský komunitě, pak samozřejmě i jako v uvozovkách bílí, ale to je v podstatě to samý. Tam taky mají strach posílat je někam vlakem, aby se jim něco nestalo.“

R1C 126-128: „Oni tvrdí, že jsou černý a stejně je nikde nevemou. To tady poslouchám dnes a denně. Něco na tom možná bude samozřejmě, protože je to tak furt v podvědomí, že většina je taková, ale je to pak těžký, pokud někdo je jinej a trpí teda s tou většinou.“

R4C 93-95: „Ve vztahu k tomu sociálnímu vyloučení a ve snížený šanci získat práci tak v tom si myslím, že Romové jsou ještě znevýhodněnější než ostatní společnost, na druhou stranu vidíme, že ve společnosti stoupá procento lidí, kteří jsou sociálně vyloučení, kteří jsou nezaměstnaní, kteří už po několika generaci nepracovali, nebo někteří neměli vůbec možnost získat pravidelnou práci.“

Interpretace:

Škola vidí Romy jako velmi talentované v hudební oblasti, to však vnímá jako velmi jednostranné, což může způsobovat určitý nezájem o jiné vyučovací předměty. Dále u Romů vnímá určitou nekázeň, kterou možná způsobuje vliv okolní společnosti. Škola se na Romy dívá bez předsudků, podstatný je talent žáka a zájem o studium. R1 srovnává romskou komunitu s majoritou ve smyslu dojíždění do školy mimo město. Nevidí tam rozdíl, rodiče mají jednoduše strach posílat své děti mimo vlastní město, což ukazuje na určitý fakt vnímání okolí coby nebezpečného. Také uznává romský problém s barvou kůže při hledání práce a uvědomuje si, že se jedná o předsudky ve společnosti, které tak mohou diskvalifikovat Romy, kteří mají snahu zapojit se do běžného chodu společnosti. Tento fakt potvrzuje také R4, který ovšem vnímá problém sociálního vyloučení bez ohledu na to, kdo má jaký původ.

4.10.6 Shrnutí

Při výzkumu došlo ke konfrontaci názoru čtyř různých respondentů, které však spojoval jeden fenomén. Cílem výzkumu bylo podívat se na problematiku předčasných odchodů ze středního školství z více úhlů pohledů, zjistit příčiny, následky a možnosti řešení v konkrétním městě, na konkrétní škole a najít vztahy mezi jednotlivými procesy, které spolu souvisejí.

V rámci vyhodnocování typologie ‚nestudující mládeže‘ jsme se dověděli, že hlavním předpokladem pro předčasné odchody je nevhodné rodinné zázemí a okolí (přátelé, kamarádi). Ostatní problémy, jako je například vliv různých závislostí, osobních problémů atd. jsou spíše druhotného charakteru.

Podívejme se nyní, jaké příčiny problému z výzkumu vyplývají. Jako hlavní příčinu svého dobrovolného odchodu uvedl mladistvý chování učitelů konzervatoře a nedostatek hlavního studijního oboru – hry na klavír. Plnou vinu za svůj odchod dává škole. Škola a druhou stranu uvádí, že se o své žáky zajímá a snaží se předcházet odchodům. Škola dává plnou vinu žákům, kteří nejsou schopni dodržovat nastavená pravidla, což byl zřejmě případ i našeho mladistvého. Neomluvené hodiny považuje škola za vážný kázeňský přestupek a tyto hodiny byly také impulsem pro opuštění školy. Možný vliv party (hudební skupiny), kde také nikdo nestuduje, je nutné zvažovat jako další doplňující příčinu.

Následkem, který může mít pro mladistvého značný dopad v budoucnosti je nedosažení osobního cíle, tedy snu stát se učitelem hudby. Smiřuje se tedy s myšlenkou, že toho nikdy už nedosáhne a bude muset přijmout práci jiného charakteru. Všichni respondenti včetně mladistvého se shodují v tom, že bez ukončeného středního vzdělání nelze očekávat nalezení vhodné práce, pokud vůbec nějaké.

Možnosti řešení vidí mladistvý v realizaci svého talentu ve vlastní hudební skupině, s níž chce prorazit a žít se tím. Ostatní respondenti z řad expertů vidí spíše jiné intervenční možnosti, a to především ve včasném návratu do středního školství, případně v rekvalifikacích. K preventivním opatřením radí především včasné osvěty v rámci základních škol, kvalitní odborné poradenství pro správný výběr studijního oboru a následného povolání, motivování rodin i mladistvých k přijetí vzdělávání jako důležité životní hodnoty, spolupráci všech zainteresovaných institucí (škol, úřadů práce, neziskových organizací, aj.).

Výzkum nepotvrdil, ale ani nevyvrátil spojitost odchodů výhradně s etnickým původem. Je zřejmé, že střední školy opouštějí jak Romové, tak i ostatní mladí lidé, a spíše je tento fenomén spojován se současnou vzdělanostní strukturou obyvatelstva.

Příběh mladistvého, který odešel z konzervatoře, zcela jistě není typickým příkladem předčasných odchodů, jaké se v Teplicích vyskytují. Větší procento i možnost lepšího srovnání a univerzálnosti by se asi našla u mladých lidí ukončujících nižší studijní obory. I přesto se domnívám, že nám tento, byť poněkud exemplární příklad, může ukázat mnohé možnosti, jak lze předčasným odchodům předcházet, nebo jak je řešit.

ZÁVĚR

V této bakalářské práci jsme se věnovali fenoménu mládeže, která předčasně opouští sekundární vzdělávání, případně do něj vůbec nenastoupí. Po vysvětlení základních pojmů, jako je vzdělání, sociální vyloučení, mládež nebo Romové, jsme si představili teoretický základ této práce, který spočíval ve výčtu a popisu některých českých a zahraničních výzkumů, studií a projektů. V úvodu do praktické části jsme se zaměřili na popis Ústeckého kraje a okresu Teplice včetně historického kontextu souvisejícího s předčasnými odchody.

Celou práci se jako nit vinula struktura cílů výzkumu, a sice zjištění příčin, následků a možností řešení problémů, jakož i typologie ‚nestudující mládeže‘ nebo případná souvislost předčasných odchodů s etnickým původem. Na této struktuře byla postavená teoretická část práce i výzkum obsažený v části praktické.

Z výsledků výzkumu vyplývá, že je důležité komunikovat s mladými lidmi a ptát se na příčiny jejich odchodů ze škol. Výzkum také ukázal, že existují možnosti řešení předčasných odchodů a že instituce (úřad práce, škola) i nezisková organizace jsou ochotné podat nestudující mládeži pomocnou ruku a doprovázet je na nelehké cestě životem. Jedinou a velmi podstatnou podmínkou pro dobrou spolupráci na straně mladých je ovšem jejich ochota chtít.

Pevně doufám, že tato bakalářská práce vytvořila teoretický i praktický základ pro další výzkumy v této oblasti, konkrétně v Teplicích na půdě Salesiánského střediska Štěpána Trochy. A také doufám, že jejím odevzdáním úsilí o pomoc ‚nestudující mládeži‘ nekončí.

Věřím také, že když se do pomoci této mládeži aktivně zapojí všechny související subjekty a budou je správným způsobem motivovat, může dojít ke zlepšení situace. Pokud by navíc došlo k vytvoření národní koncepce řešení tohoto problému a sestavení účinných metodik práce s ohroženou mládeží, jsou vyhlídky mladých na plnohodnotný a smysluplný život nejen v severních Čechách příznivé.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

České prameny

Tištěné monografie:

- KREBS, Vojtěch. *Sociální politika*. 4. vyd. Praha: ASPI, a.s., 2007. 504 s. ISBN 978-80-7357-276-1.
- MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003. 288 s. ISBN 80-7178-549-0.
- MATĚJŮ, Petr – STRAKOVÁ, Jana, et al. *(Ne)rovné šance na vzdělání: vzdělanostní nerovnosti v České republice*. 1. vyd. Praha: Academia, 2006. 411 s. ISBN 80-200-1400-4.
- NAVRÁTIL, Pavel. *Romové v české společnosti: jak se nám spolu žije a jaké má naše soužití vyhlídky*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003. 224 s. ISBN 80-7178-741-8.
- KURIC, Josef. *Ontogenetická psychologie*. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2001. 179 s. ISBN 80-214-1844-3.
- ÚLOVCOVÁ, H. – BUBÍKOVÁ, M. – VICENÍKOVÁ, T. *Předčasné odchody mladých lidí ze středního vzdělávání: rozsah, problémy, příčiny, možnosti prevence*. Praha: NÚOV, 2006. 47 s. ISBN 80-85118-99-8.
- MARTINEC, L. – HUČÍN, J. *Motivace-aspirace-učení: Hodnocení úrovně vzdělání v ČR s ohledem na krajevou diferenciaci*. 1. vyd. Praha: Ústav pro informace ve vzdělávání, 2006. 107 s. ISBN 80-211-0504-6.
- ŠVARŤÍČEK, R. – ŠEĐOVÁ, K. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. 1. vyd. Praha: Portál, 2007. 377 s. ISBN 978-80-7367-313-0.
- HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 2. vyd. Praha: Portál, 2008. 408 s. ISBN 978-80-7367-485-4.
- BUCHTOVÁ, Božena et al. *Nezaměstnanost: psychologický, ekonomický a sociální problém*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing a.s., 2002. 240 s. ISBN 80-247-9006-8.
- MATOUŠEK, O. – KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence: situace, východiska, programy*. 1. vyd. Praha: Portál, 1998. 336 s. ISBN 80-7178-226-2.

Elektronické monografie:

BUBÍKOVÁ, Milena. *Téma 9: Poradenství v oblasti vzdělávání, volby povolání a profesního rozvoje*. In *Odborné vzdělávání v ČR: přehledová zpráva* [online]. Kolektiv autorů. Praha: REFERNET Česká republika, 2004. 72 s. [cit. 2010-03-20]. Dostupné z URL: <http://www.refernet.cz/dokumenty/to_cesky.pdf>.

ÚIV. *Školství pod lupou 2008* [online]. Praha: ÚIV, Taurus, 2009. [cit. 2010-04-22]. Dostupné z URL: <<http://www.tauris.cz/skolstvi-pod-lupou-2008>>.

RAICHL, Tomáš. *Zpráva o situaci na trhu práce za rok 2008 v okrese Teplice: verze pro veřejnost* [online]. Teplice: Úřad práce Teplice, 13.7.2009. [cit. 2010-02-05]. Dostupné z URL: <http://portal.mpsv.cz/sz/local/tp_info/download>.

Internetové zdroje - články:

SIMONOVÁ, Natalie. *Co vlastně znamená „vzdělání“ aneb stejně mu nikdo neunikne* [online]. Sociologický ústav AV ČR. [cit.2010-04-17]. Dostupné z URL <<http://www.socioweb.cz/index.php?disp=teorie&shw=235&lst=105/>>.

EVROPSKÁ KOMISE pro zaměstnanost, sociální věci a rovné příležitosti. *Evropský rok boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení* [online]. Brusel. [cit. 2010-04-20]. Dostupné z URL: <<http://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=cs&catId=637>>.

METALOVÁ, Luciena. *Eriksonova teorie osobnosti* [online]. Praha [cit. 2010-04-19]. Dostupné z URL: <<http://psychologie-metalova.cz/clanky/osm-veku-zivota.html>>.

PROJEKT PROPOS. *Doporučené odkazy: Sociální aspekty dlouhodobé nezaměstnanosti mladých lidí s nízkou úrovní vzdělání* [online]. Praha, 2006. [cit. 2010-03-24]. Dostupné z URL: <<http://www.projektpropos.cz/?a=sections&s=&l=&sc=21&id=39>>.

ÚSTECKÝ KRAJ. *Základní informace o kraji* [online]. Ústí nad Labem: 2003. [cit. 2010-04-28]. Dostupné z URL: <http://www.kr-ustecky.cz/vismo/dokumenty2.asp?id_org=450018&id=183261&p1=95406>.

ÚSTAV PRO INFORMACE VE VZDĚLÁVÁNÍ. *Školský systém ČR* [online]. Praha [cit. 2010-04-19]. Dostupné z URL: <<http://www.uiv.cz/clanek/28/147>>.

SPURNÝ, Matěj, *Sylabus ke kurzu „Menšiny v sociálním a politickém vývoji poválečných Sudet“* [on-line]. 2009, [cit. 2009-04-29]. Dostupné z: <<http://is.cuni.cz/studium/predmety/index.php?do=predmet&kod=AHS400429>>.

Internetové zdroje – právní předpisy:

PARLAMENT ČR. *Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon)* [online]. Praha [cit. 2010-04-19]. Dostupné z URL: <[http://www.zakonycr.cz/seznamy/561-2004-Sb-zakon-o-predskolnim-zakladnim-strednim-vyssim-odbornem-a-jinem-vzdelavani-\(skolsky-zakon\).html](http://www.zakonycr.cz/seznamy/561-2004-Sb-zakon-o-predskolnim-zakladnim-strednim-vyssim-odbornem-a-jinem-vzdelavani-(skolsky-zakon).html)>.

PARLAMENT ČR. *Zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže* [online]. Praha [cit. 2010-05-02]. Dostupné z URL: <http://portal.gov.cz/wps/portal/_s.155/701/.cmd/ad/.c/313/.ce/10821/.p/8411/_s.155/701?PC_8411_p=2&PC_8411_|=218/2003&PC_8411_ps=10#10821>.

Internetové zdroje – statistická data:

Ústav územního rozvoje (ÚÚR). Teplice [online]. Brno, 24.5. 2005. [cit. 2010-04-20]. Dostupné z URL: <<http://www.uur.cz/default.asp?ID=1844>>.

ČSÚ. *Ústecký kraj* [online]. Ústí nad Labem, 2010. [cit. 2010-04-29]. Dostupné z URL: <<http://www.ustinadlabem.czso.cz/>>.

Svaz průmyslu a dopravy ČR (SP). *Statistické informace: v březnu pokles nezaměstnanosti* [online]. Praha, 2010. [cit. 2010-04-29]. Dostupné z URL: <<http://www.spcr.cz/statistika/nezamestnanost.htm/>>.

MPSV – integrovaný portál. *Statistiky: výkazy a rozborů zaměstnanosti ČR* [online]. Praha, 2010. [cit. 2010-04-29]. Dostupné z URL: << <http://portal.mpsv.cz/sz/stat>>>.

Zahraniční prameny:**Tištěné monografie:**

DRINCK, Barbara. *Schulabbrecher Ursachen, Folgen, Hilfen: Studie zur Effizienz von Kursen zum Nachholen von Hauptschulabschlüssen an Einrichtungen der Erwachsenenbildung* [„Nestudující mládež“ – příčiny, následky, pomoci: Studie o účinnosti kurzů pro dosažení hlavní závěrečné zkoušky v institucích pro vzdělávání dospělých]. Bad Honnef: K.H.Bock Verlag, 1994. 253 s. ISBN 3-87066-735-4.

WIEDEMANN, Andreas. „Komm mit uns das Grenzland aufbauen!“: Ansiedlung und neue Strukturen in den ehemaligen Sudetengebieten 1945-1952 [„Pojď s námi budovat pohraničí!“: Osídlování a nové struktury někdejších sudetských oblastí.] 1. vyd. Essen: Klartext Verlag, 2007. 482 s. ISBN 978-3-89861-734-5.

Elektronické monografie:

RIEPL, Barbara. *Jugendliche SchulabbrecherInnen in Österreich: Ergebnisse einer Literaturstudie* [Mladiství předčasně ukončující studium v Rakousku: výsledky literární studie.] [online]. Wien, 2004. [cit. 2010-03-17]. Dostupné z URL: <http://www.euro.centre.org/data/1129556932_99426.pdf>.

STAMM, Margrit. *Schulabbrecher oder: Wer bricht denn hier was ab? [„Nestudující mládež“ aneb: Kdopak tady co ukončuje?]* [online]. Universität Fribourg, 2008. [cit. 2010-03-17]. Dostupné z URL: <http://perso.unifr.ch/margrit.stamm/forchung/fo_downloads/fo_dl_onlpubl/wer_bricht_denn_hier_was_ab.pdf>.

Internetové zdroje:

SKBF. *Information Bildungsforschung* [Informace výzkumů ve vzdělávání] [online]. Aarau, 2008. [cit. 2010-04-21]. Dostupné z URL: <<http://www.skbf-csre.ch/pdf/09091.pdf>>. In: STAMM, Margrit. *Typen von Schulabbrechern: Die Deutsche Schule*. [Typy „nestudující mládeže“: německá škola]. 101. Jg., 2/2009, S. 168–180. ISSN 1013-6258.

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

(A5)*	Analýza dokumentů - Rakousko: „Jugendliche SchulabbrecherInnen in Österreich.“ (Mladiství, kteří předčasně ukončují studium v Rakousku)
CSVŠ	Centrum pro studium vysokého školství
(CZ1)*	Výzkumná studie MPSV „Předčasné odchody mladých lidí ze vzdělávání.“
(CZ2)*	Výzkumná studie MPSV „Sociální aspekty dlouhodobé nezaměstnanosti mladých lidí s nízkou úrovní vzdělání.“
(CZ3)*	Národní výzkum MŠMT „Motivace-aspirace-učení“
(CZ4)*	Systémový projekt MŠMT „Prevence odchodů a podpora středoškolského studia pro sociokulturně znevýhodněné žáky a studenty.“
ČR	Česká republika
(DE7)*	Výzkum - Německo: „Schulabbrecher: Ursachen, Folgen, Hilfen.“ [„Nestudující mládež“ – příčiny, následky, pomoci]
EUROSTAT	Evropský statistický úřad
(CH6)*	Analýza dokumentů - Švýcarsko: „Schulabbrecher oder: Wer bricht denn hier was ab?“ [„Nestudující mládež“ aneb: Kdopak tady co ukončuje?]
IPPP ČR	Institut pedagogicko-psychologického poradenství ČR
IPS	Informační a poradenské středisko pro volbu a změnu povolání
KKOV	Klasifikace kmenových oborů vzdělávání.
MPO	Ministerstvo průmyslu a obchodu
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
MPSV SSZ	Ministerstvo práce a sociálních věcí – Správa sociálního zabezpečení
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
NZDM	Nízkoprahové zařízení pro děti a mládež
NÚOV	Národní ústav odborného vzdělávání
NVF	Národní vzdělávací fond

OU	Odborné učiliště
PISA	Programme for International Student Assessment [Program pro mezinárodní hodnocení studentů]
PPP	Pedagogicko-psychologická poradna
SKBF	Schweizerische Koordinationsstelle für Bildungsforschung [Švýcarské koordinační centrum pro výzkumy v pedagogice]
SLDB	Sčítání lidí, domů a bytů
SOŠ	Střední odborná škola
SOU	Střední odborné učiliště.
SP	Svaz průmyslu a dopravy ČR
SSŠT	Salesiánské středisko Štěpána Trochty – dům dětí a mládeže v Teplicích
SŠ	Střední škola
U	Učiliště
ÚIV	Ústav pro informace ve vzdělávání
ÚP	Úřad práce
ÚÚR	Ústav územního rozvoje
VOŠ	Vyšší odborná škola
VŠ	Vysoká škola
ZŠ	Základní škola
ZUŠ	Základní umělecká škola

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1	System poradenských služeb v oblasti vzdělávání a zaměstnanosti v ČR a funkční vztahy mezi jeho složkami.....	29
Obrázek 2	Míra nezaměstnanosti a počet nezaměstnaných na 1 volné místo v krajích ČR.	33

SEZNAM TABULEK

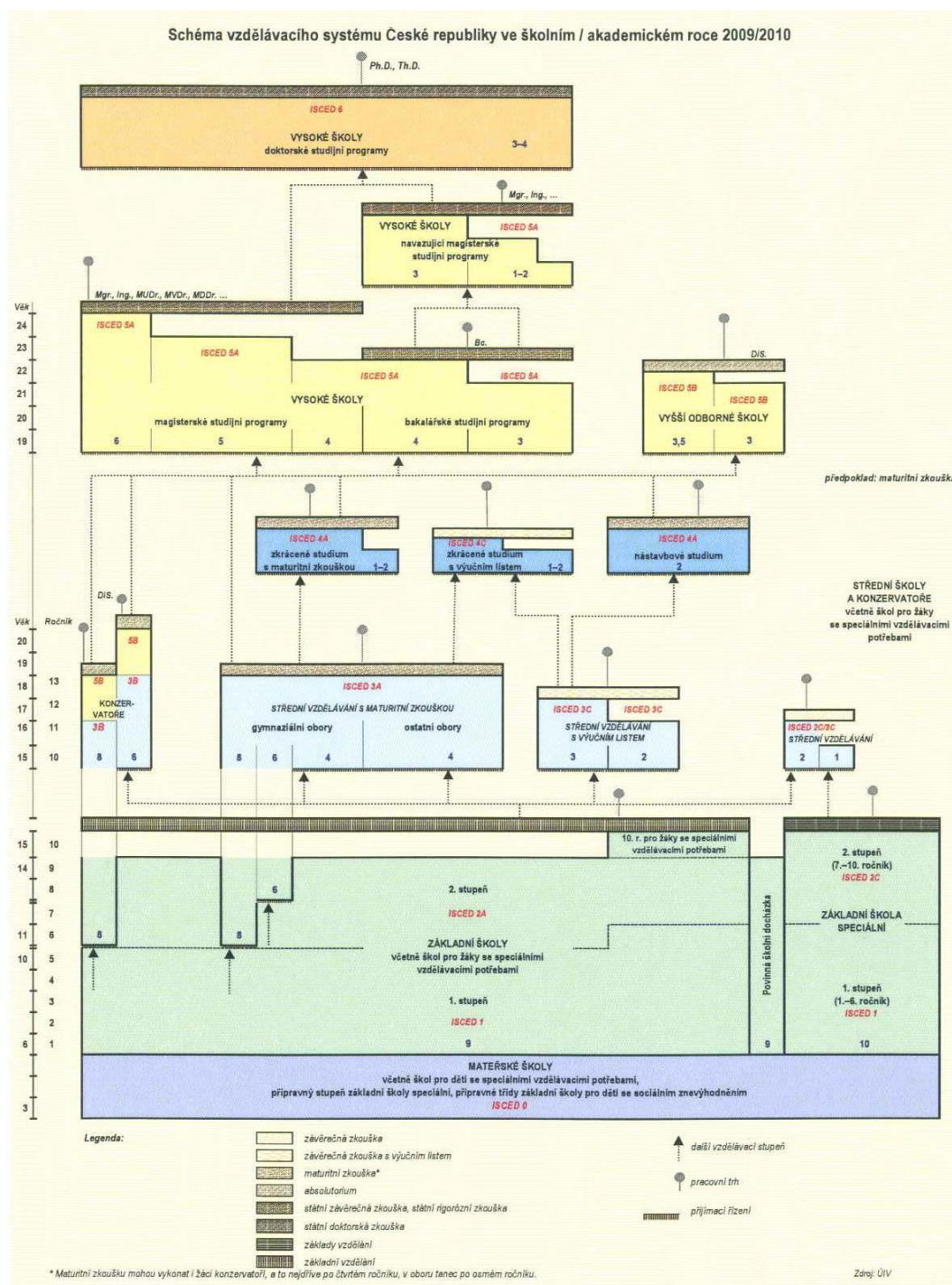
Tabulka 1	Skladba obyvatel okresu Teplice ve srovnání s ČR (dle SLDB 2001).....	35
Tabulka 2	Kategoriální systém.....	48

SEZNAM PŘÍLOH

- P I Schéma vzdělávacího systému ČR – školní rok 2009/2010
- P II Informovaný souhlas
- P III Dotazník – mladistvý (základní rozhovor)
- P IV Dotazník – výchovný poradce SŠ
- P V Mladiství v evidenci úřadů práce ke 30.9.2009
- P VI Ukázka kódování části textu rozhovoru s mladistvým
- P VII Ukázka kódování části textu rozhovoru s expertem – Poradce úřadu práce

PŘÍLOHA P I:

SCHÉMA VZDĚLÁVACÍHO SYSTÉMU ČR – ŠKOLNÍ ROK 2009/2010⁶⁵

⁶⁵ ÚSTAV PRO INFORMACE VE VZDĚLÁVÁNÍ. *Školský systém ČR* [online]. Praha [cit. 2010-04-19]. Dostupné z URL: <<http://www.uiv.cz/clanek/28/147>>.

PŘÍLOHA P II:

INFORMOVANÝ SOUHLAS

Souhlasím, aby rozhovor, který se mnou vede Alena Dvořáková, studentka 3. ročníku Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně (dále jen UTB), Fakulty humanitních studií, oboru Sociální pedagogika pro účely své bakalářské práce s názvem „Vzdělání jako východisko ze sociálního vyloučení.“, byl v písemné* a elektronické formě* dokladován pouze jako nedílná součást této práce.

Beru na vědomí, že plné znění této bakalářské práce bude zveřejněno podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů a uloženo v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupné k nahlédnutí

Požaduji, aby v souvislosti s tímto rozhovorem bylo*/nebylo* uvedeno mé plné jméno.

V Teplicích dne: Podpis respondenta:

Podpis zákonného zástupce:
(u respondentů mladších 18 let)

*nehodící se škrtněte

PŘÍLOHA P III:

DOTAZNÍK – MLADISTVÝ (základní rozhovor)

Rodina, prostředí, vztah rodiny ke vzdělání, k práci

1. Kolik je ti let?
2. Odkud pocházíš? (město, čtvrť, oblast...)
3. Kdo patří do tvé rodiny? S kým žiješ pohromadě? Kolik máš sourozenců?
4. Jak vypadá takový jeden den ve tvé rodině? Jak začíná takový den? Jak vypadá víkend? Co nejčastěji děláš/děláte?
5. Jak vnímáš své okolí, kde bydlíš? Jak se ti líbí čtvrť, kde bydlíš? Co tam všechno je? (sousedé, blízké okolí)
6. Čím jsou tvá matka a otec? (vzdělání, zaměstnání) Mají momentálně nějakou práci? Co dělají, když nepracují? Jak vypadá jejich den?
7. Mluvíte někdy doma na téma škola, zaměstnání? Co říkají, pokud jde o tvou budoucnost?

Škola, práce, přátelé, volný čas

8. Co v současné době děláš? (škola, zaměstnání) Jak vypadá tvůj den? Tvůj týden?
9. Co nejraději děláš ve svém volném čase? Co tě baví? (koníčky, záliby)
10. Jaké máš vzpomínky na základní školu? Jaké to tam bylo?
11. Co tě ve škole nejvíc bavilo? Co se ti nejvíc líbilo?
12. Co tě naopak vůbec nebavilo? Co se ti nelíbilo?
13. Zklamal tě někdo? Něco? Měl jsi jiná očekávání? Jaká?
Pokud ano: Co se stalo potom? Mohl jsi o tom s někým mluvit, s někým to řešit?
14. Podporoval tě/pomáhal ti někdo při zvládnutí základní školy, s úkoly, s učením, při konfliktech, problémech? (rodina, spolužáci, učitel)
15. Jaké to bylo na střední škole?
16. Co se ti tam líbilo a co naopak ne?
17. V jakém předmětu ses cítil silný?
18. Jaké jsi měl vztahy s učiteli? Jak bys to porovnal se základní školou?
19. Kdo tě v tomto období podporoval? V období chození na střední školu?
20. O kom z tvého okolí si myslíš, že ti nejvíc rozumí v tom, co děláš, kým jsi?
21. Pokud jmenuje přátele, pak: Kdo jsou tví přátelé a co spolu děláte? Co říkají na téma škola a čím se později stát?

Přechod ze ZŠ na SŠ a problém odchodu

22. Jakou střední školu sis vybral/a po ukončení ZŠ a proč?
23. Kdo o tom rozhodl? (škola, rodiče, ty sám) Co si myslíš, proč o tom bylo takto rozhodnuto, proč ses takto rozhodl?
24. Jak jsi prožíval přechod ze ZŠ na SŠ (těžké, lehké, jiné?)
25. Co tě přivedlo k rozhodnutí opustit SŠ? Rozhodl ses sám, nebo někdo jiný za tebe?
26. Kdybys chtěl jít opět studovat SŠ, jak by musela vypadat? Co by se muselo změnit? Muselo by se nějak změnit tvé okolí? Které a jak? Musel by ses změnit ty? Jak?
27. Co myslíš, jaké to pro tebe bude mít důsledky, když nechodíš do školy?
28. Znáš ve svém okolí někoho, kdo podobně jako ty nedokončil střední školu?

Budoucnost

29. Čím bys chtěl v životě jednou být?
30. Čeho bys chtěl v životě jednou dosáhnout?
31. Jak si představuješ svoji budoucnost?

Mohlo by ti Salesiánské středisko nějak pomoci ve tvém životě?

PŘÍLOHA P IV:

DOTAZNÍK – VÝCHOVNÝ PORADCE SŠ

Popis práce experta

1. Povězte mi, prosím, něco o své práci, kterou zde vykonáváte. Jaké předměty vyučujete?
2. Jak dlouho již tuto svou profesi vykonáváte?

Popis školy/problémy školy/žáci

3. Jací žáci přicházejí do vaší školy? Odkud tito žáci jsou?
4. Jaké předměty jsou na vaší škole vyučovány?
5. Jaké problémy pozorujete aktuálně na vaší škole?
6. S jakými problémy se potýkají střední školy v Teplicích obecně?

Předčasné odchody – řešení školy

7. Potýká se vaše škola s problémem předčasných odchodů? A pokud ano, jak se s tímto problémem vypořádáváte, jak jej řešíte?

Typologie „nestudující mládeže“

8. Zkuste, prosím, popsat typického žáka, který předčasně opustí školu.

Příčiny problému

9. V čem spatřujete příčiny problému mládeže, která předčasně odchází ze vzdělávání konkrétně na vaší škole?

Etnicita – vyjádření k problematice romské menšiny

10. Pozorujete při své práci zvláštnosti ve vztahu k etnickým rozdílům?

Případně: Hraje podle Vašeho názoru nějakou roli etnický původ žáků ve vztahu k problematice předčasných odchodů? Pokud ano, do jaké míry? V čem spatřujete příčiny?

Následky problému

11. Jaké to má z Vašeho pohledu následky, když žák předčasně opustí školu a nemá další školní vzdělání?

Možnosti řešení

12. Jaké vidíte možnosti řešení problému nestudující mládeže? Jak by mohl být ideálně tento problém řešen?

PŘÍLOHA P V:

MLADISTVÍ V EVIDENCI ÚŘADŮ PRÁCE KE 30.9.2009⁶⁶

Mladiství v evidenci ÚP ke 30.9.2009	Ukončené pouze základní vzdělání, praktická škola - C		Mladiství celkem ke 30.9.2009		Uchazeči o zaměstnání celkem		Míra nezaměstnanosti v %			% mlad. do 18 let z celk. počtu v evid. na ÚP	P o ř a d í
	v evidenci ÚP		v evidenci ÚP		ke konci sledovaného měsíce	z toho dosažitelní	celkem	ženy	muži		
	na konci sledovaného období		na konci sledovaného období								
	celkem	dívky	celkem	dívky	10	11	26	27	28		
	C01	C02	C01	C02							
Praha	134	69	136	70	27 979	27 002	3,4	4,0	3,0	0,49%	
Praha-východ	6	3	6	3	2 654	2 561	3,2	3,8	2,6	0,23%	
Praha-západ	16	8	16	8	2 325	2 253	3,8	4,4	3,3	0,69%	
Středočeský kraj	413	211	428	217	44 842	43 764	6,4	7,8	5,4	0,95%	
České Budějovice	64	35	66	36	5 820	5 449	5,4	6,9	4,3	1,13%	
Jihočeský kraj	224	121	230	124	23 848	22 877	6,7	8,3	5,4	0,96%	
Plzeň-město	51	25	57	29	7 093	6 754	6,0	7,2	5,0	0,80%	
Plzeň-jih	25	17	26	17	2 149	2 114	6,5	8,3	5,1	1,21%	
Plzeň-sever	33	21	33	21	3 093	3 012	7,4	9,8	5,6	1,07%	
Plzeňský kraj	240	133	275	148	25 526	24 832	7,7	9,6	6,3	1,08%	(3.)
Cheb	35	20	53	31	5 078	5 007	9,2	9,7	8,7	1,04%	
Karlovy Vary	72	29	77	32	6 879	6 740	10,0	11,2	9,0	1,12%	
Sokolov	123	68	169	87	6 203	6 068	12,3	14,0	10,9	2,72%	(1.)
Karlovarský kraj	230	117	299	150	18 160	17 815	10,4	11,5	9,4	1,65%	(1.)
Děčín	91	41	110	47	10 044	9 796	13,8	17,0	11,5	1,10%	
Chomutov	121	54	130	58	9 068	8 943	13,4	16,6	11,2	1,43%	
Litoměřice	70	38	73	40	6 242	6 052	10,1	13,1	8,0	1,17%	
Louny	97	49	108	54	5 657	5 485	10,8	12,4	9,6	1,91%	(3.)
Most	150	73	164	78	9 990	9 770	16,5	20,5	13,5	1,64%	
Teplice	214	123	215	124	8 189	7 931	12,8	16,1	10,5	2,63%	(2.)
Ústí nad Labem	123	61	128	62	8 261	8 011	13,1	16,3	11,2	1,55%	
Ústecký kraj	866	439	928	463	57 451	55 988	13,0	16,1	10,8	1,62%	(2.)
Liberec	98	50	107	54	9 126	8 912	9,7	11,5	8,3	1,17%	
Liberecký kraj	237	117	249	121	24 879	24 325	10,7	12,8	9,0	1,00%	
Hradec Králové	47	20	48	21	5 292	5 080	5,8	6,5	5,2	0,91%	
Královéhradecký kraj	193	80	199	84	21 825	21 306	7,4	8,7	6,4	0,91%	
Pardubice	66	36	70	40	6 143	6 063	6,2	7,5	5,2	1,14%	
Pardubický kraj	200	102	216	111	24 060	23 659	8,5	10,1	7,3	0,90%	
Havlíčkův Brod	16	10	16	10	4 879	4 728	9,4	11,4	7,9	0,33%	
Jihlava	30	18	30	18	5 791	5 661	9,1	10,0	8,4	0,52%	
Pelhřimov	9	3	9	3	2 809	2 736	6,8	8,6	5,4	0,32%	
Vysočina	98	54	98	54	25 870	25 103	9,3	11,0	8,0	0,38%	
Brno-město	169	85	169	85	17 631	17 243	8,0	9,3	7,0	0,96%	
Brno-venkov	36	17	36	17	7 943	7 708	7,4	9,0	6,3	0,45%	
Jihomoravský kraj	375	166	379	168	59 487	57 978	9,5	11,2	8,2	0,64%	
Olomouc	60	36	61	36	12 995	12 891	10,5	11,2	10,1	0,47%	
Olomoucký kraj	214	112	223	115	37 395	36 477	11,2	12,8	10,0	0,60%	
Uherské Hradiště	20	7	20	7	6 928	6 701	8,9	10,2	7,8	0,29%	
Zlín	28	10	30	12	9 346	9 207	9,1	10,6	7,9	0,32%	
Zlínský kraj	109	49	111	51	31 583	30 757	10,1	11,4	9,0	0,35%	
Karviná	142	73	183	92	21 040	20 448	14,5	17,5	12,5	0,87%	
Opava	58	28	60	29	9 226	8 928	9,7	11,2	8,6	0,65%	
Ostrava-město	221	118	222	118	20 455	20 021	11,4	12,3	10,7	1,09%	
Moravskoslezský kraj	560	288	607	309	77 907	75 947	11,7	13,4	10,5	0,78%	
Celkem ČR	4 093	2 058	4 378	2 185	500 812	487 830	8,6	10,1	7,4	0,87%	

⁶⁶ Statistická data dostupná z URL: < <http://portal.mpsv.cz/sz/stat> >.

PŘÍLOHA P VI:

UKÁZKA KÓDOVÁNÍ ČÁSTI TEXTU ROZHOVORU S MLADISTVÝM

KONZERVATORĚ - PŘÍSTUP UČITELŮ (nenormální) DŮVOD ODCHODU	
91	R26: Tak, takhle, já jsem tam jako chtěl zůstat, ale nevyšlo mi to, protože...no, nevyšlo, jak
92	mohl jsem tam zůstat, ale prostě se mi nelíbili učitelé, to jejich, jako jak nám, ten přístup
93	k nám prostě to bylo takový, to nebylo prostě takový normální, no. Tam prostě to šlo hodně
94	pomalů. Mě to spíš bavilo jenom hrát jako furt na ten klavír, ale tam jsem měl jenom třeba
95	dvakrát tejdně obor, že jo, ten hlavní. Tam bylo furt jenom to učení, že jo, jenom ta čeština,
96	nebo prostě děják a takovýdle. Tam jenom třeba jednou tejdně jsem šel na hodinu hrát. Tak to
97	mě právě nebavilo. Kvůli tomu jsem asi nejspíš přestal. Jako kdyby se tam hrálo třeba víc, já
98	nevím třeba čtyřikrát tejdně, to bych tam zůstal, určitě rád. Tak bych to prostě překonal ty
99	učitele. Tak bych tam asi zůstal. Jako měl jsem nabídku ještě jít na jinou školu, ale to už jsem
100	zase nechtěl dělat vod znova.
101	V27: Takže teď v současné době nepřemýšlíš, že by sis udělal ještě nějakou školu.
102	R27: Nejspíš ne. Asi ne.
103	V28: A co budoucnost?
104	R28: Budu si muset najít nějakou práci určitě. Musím to ještě nějak vymyslet. Počkat, až mi
105	bude osmnáct, že jo, jinak mě nikde nevěmou, to je jasný, že musím něco udělat.
106	V29: Jasně. Co myslíš, jakou máš šanci se základním vzděláním?
107	R29: Nevím, asi minimální. Che.
108	V30: Nad jakým oborem jsi přemýšlel, kdybys chtěl hledat práci?
109	R30: Tak buď já nevím, nějak, něco nějaký prodavač nebo něco takovýho. Něco co se prostě
110	dá dělat, normálně, kde nemusí být něco extra, kde bych se musel něco extra učit.
111	V31-1: Nepřijde ti to škoda, že můžeš mít třeba navíc?
112	R31-1: To jo, no. Tak určitě. Určitě, no. Jak říkám, no, ty učitelé a ten obor, že tam byl jenom
113	jednou tejdně, jinak bych tam určitě zůstal. Zkoušel jsem to ještě v Ústí, ale tam, tam už
114	vůbec, tam jsem slyšel, že tam je zase úplně, byli hrozný učitelé, že tam skoro vůbec tejdně
115	obor nebyl, že tam byl snad jenom jednou do dvou tejdnu, sem to nějak slyšel. Takže jako
116	jsem to asi vzdal.
117	V31-2: Ale s tím tvým talentem to je celkem škoda.
118	R31-2: Jako to jo, no. Ale tak mám svoji skupinu, takže snad bysme se mohli někam dostat.
119	Určitě.
120	V32: Ehhh, hmm, že byste zkusili prorazit, jo?
121	R32: Určitě. Jsme zatím ještě mladý, že jo, takže (smích). Určitě to nějak půjde. Určitě něco
122	uděláme.

PŘÍLOHA P VII:

UKÁZKA KÓDOVÁNÍ ČÁSTI TEXTU ROZHOVORU S EXPERTEM – PORADCE ÚŘADU PRÁCE

TEPČINA - DOMNĚNKA
93 doma přímo zakáže, nebo jim to rozmluví. ^{FINANCE} Není to v penězích, oni často říkají, že
94 nemaj peníze, ale asi víte o tom, jak běží ten ^{PODPORA - FINANČNÍ} program Podpora romských žáků na
95 středních školách, kdy vlastně zpětně to mají hrazené, po čtvrt roce, dopravu, jídlo a
96 pomůcky, takže jde o ten základ v září nějak ty peníze mít do začátku a pak zpětně
97 předkládat a mít to proplacený. Takže vo penězích to není, tak jak se říká, že na to
98 třeba nemaj. Měli by, ale spíš jde o to, že ty ^{RODINĚ} rodiče nechtějí. Jo, takže to je takovej
99 ten základ. Bud' to nám říkaj, boje se o ně, aby holky někdo nepřepad, kluky aby
100 nenapadli skini, ted' mluvím přímo o romský komunitě, pak samozřejmě i jako
101 v uvozovkách i bílý, ^{STRACH Z EXTRÉMISTŮ} ale to je v podstatě to samý. Jo, tam taky, ^{STRACH Z} mají strach posílat je
102 vlakem někam, aby se jim něco nestalo, a tak dále. Protože tady v Teplicích moc
103 výběr těch škol není, protože to souvisí s tím, že ty děti ^{SPATNÉ VÝSLEDKY NA ŽŠ} nemají nějaký extra dobrý
104 výsledky ve školách, takže tady připadají spíš takový nižší učební obory a to
105 vyžaduje ^{DOJÍŽDĚNÍ} dojíždění. Tady v Teplicích je pouze pro ty ^{RODINA - TLAK} holky například textilní a
106 k tomu musí bejt vztah, že ano, aby to člověka bavilo. A když oni je tam naženou,
107 což už v podstatě souvisí s tou druhou otázkou. Řeknou dobře, tak budeš ale
108 v Teplicích. ^{MALÝ VÝBĚR ŠKOL} V Teplicích je jenom textilka, tak ty holky tam jdou a během září, října
109 zjistí, že je to fakt nebaví, tak se na to vykašlou. Tak to je problém ohledně, proč
110 nechoděj dál do školy, proč to tak brzo vlastně skončí. ^{PODPORA DOJÍŽDĚNÍ} Takže to umožnění dojíždění
111 by třeba bylo fajn, ty obory už by se našly, v Mostě, v Ústí, to není žádná tragédie
112 jezdit, já nevím, 20 minut ráno vlakem, ale jim už se nechce třeba, i když je to
113 směšný, ^{VSTÁVÁNÍ} jim se nechce vstávat. Jo, takže už je velkej problém ráno vstát o půl hodiny
114 dřív a jít na vlak. Oni by si představovali školu nejlíp naproti přes ulici, aby to tak
115 bylo pohodlný a od devíti, takže ta ^{ÚČENÍ - NECHUČ} nechut' dojíždět, nechut' se třeba učit, věnovat
116 nějaký čas tý škole, nevím, myslím si ale, že voprawdu ^{PROBLÉM V RODINĚ} ten základ je v tom modelu,
117 v tý rodině. Jsou výjimky, kdy jako opravdu vidíte, že to jde, že vůbec není problém
118 dojíždět, některý jsou dokonce na internátu, rodiče čerpaj i ty dotace na tu školu, co
119 si můžou požádat. Ale těch je opravdu strašně málo. ^{ÚŘAD PRÁCE} Takže jsou tady, vědí, že do 18
120 let se s nima v podstatě nic dělat nemůže, ^{NEJSOU PLNOLETÍ} protože do práce je nikdo neveme,
121 nemůžou dělat na směny, nemůžou mít hmotnou zodpovědnost, peníze na starosti, a
122 tak dále, takže do těch 18 to tady nějak prožijou, ani rekvalifikace vlastně do těch 18
123 většinou nejdou vůbec a v těch 18 ^{KLÍČI RODINNÝ ŽIVOT} dámy, pak mají rodiny, takže to už je úplně mimo
124 a ^{KLÍČI PRÁCE NA ČERNO} pánové si seženou práci třeba na černo, ^{VYHOVUJÍCÍ SITUACE} vyhovuje jim to, tak to je těžký tohle to,
125 vzdělávat určitě ne a pak už vůbec ne. Jako sem třeba choděj lidi, je jim 30, 35, 40 a